O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • uzasziyoli@list.ru • 2007-yil, 12-yanvar • № 2 (3882)

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
ҚАРОРИ

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида

Ўзбек адабиёти ва маданияти ривожига улкан ҳисса қўшган атоқли адиб, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Абдулла Қаҳҳор ижодий меросининг ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва садоқат, миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш борасида муҳим аҳамиятга эга эканини инобатга олиб ҳамда ёзувчи таваллудининг 100 йиллигини кенг нишонлаш мақсадида:

1.Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, Республика Маънавият тарғибот марказининг Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисидаги таклифи қабул қилинсин.

Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 100 йиллигига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш бўйича ташкилий қўмита таркиби иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2.Ташкилий қўмита бир ой муддатда тегишли вазирликлар ва идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари билан биргаликда юбилей тадбирлари режасини ишлаб чиқсин ва уни амалга оширишга киришсин.

Жумладан:

Фанлар академияси, Ёзувчилар уюшмаси, Республика Маънавият тарғибот маркази билан биргаликда 2007 йилнинг сентябр ойида «Абдулла Қаҳҳор ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти» мавзусида илмий-амалий конференция, Ўзбекистон миллий академик драма театрида адиб таваллудига бағишланган тантанали адабий-бадиий кеча ўтказиш;

2007 йилнинг май ойигача Абдулла Қаҳҳор уй-музейининг экспозициясини бойитиш, музейдаги мебеллар ва санъат асарларини реставрация қилиш, музей биноси томини капитал таъмирлаш билан боғлиқ ишларни амалга ошириш;

Ўзбекистон театрларида Абдулла Қаҳҳор асарлари асосида спектакллар саҳналаштириш чораларини кўрсин.

3.Тошкент шаҳар ҳокимлиги бир ой муддатда Бадиий академия ва бошқа тегишли ташкилотлар билан биргаликда Абдулла Қаҳҳорнинг ҳайкалини яратиш ва уни белгиланган тартибда ўрнатиш бўйича таклиф киритсин.

4.Республика Маънавият тарғибот маркази, Олий ва ўрта махсус таълим ҳамда Халқ таълими вазирликлари ва Ёзувчилар уюшмаси ҳамкорликда бир ой муддатда таълим муассасаларида Абдулла Қаҳҳор ҳаёти ва ижодига бағишланган адабий-бадиий тадбирлар, давра суҳбатлари, ижодий учрашувлар ташкил этиш режасини ишлаб чиқсин.

5.Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги Фанлар академияси ва Ёзувчилар уюшмаси билан биргаликда адибнинг 100 йиллигига бағишлаб Абдулла Қаҳҳорнинг бир жилдлик сайланма асарларини ҳамда Кибриё Қаҳҳорованинг «Чорак аср ҳамнафас» хотиралар китобини қайта нашр этсин.

6.«Ўзбеккино» миллий агентлиги 2007 йилнинг июнь ойигача Абдулла Қаҳҳорнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган янги ҳужжатли филм яратсин.

7.Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги 2007 йилнинг июл ойигача Абдулла Қаҳҳор сиймоси туширилган ва унинг асарлари мавзуси асосида ишланган почта маркалари ҳамда конвертлар туркумини чиқарсин.

8.Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси ва оммавий ахборот воситаларига адиб ҳаёти ва ижоди тўғрисида туркум кўрсатувлар ҳамда радиоэшиттиришлар тайёрлаш, матбуотда мақолалар чоп этиш ва юбилей тадбирларини кенг ёритиш тавсия этилсин.

9.Молия вазирлиги юбилей тадбирларини молиялаштиришни 2007 йил учун тасдиқланган бюджет параметрларида маданият соҳаси учун назарда тутилган маблағлар доирасида амалга оширишни таъминласин.

10. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Р.Қосимов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти

И.КАРИМОВ

Тошкент шаҳри, 2007 йил 8 январ.

Абдулла ҚАҲҲОР:

Ёзувчининг қулоғи ҳамиша халқнинг кўксида бўлиши, унинг қалбидаги ҳаяжонни дарҳол сезиши, илғаб олиши, шундан илҳомланиши, асарини мана шу илҳом, кучли эҳтирос билан ёзиши керак. Ўшанда ёзувчи халқнинг тили учида турган гапни айтади, халқ дилининг таржимони бўлади. Эҳтирос билан ёзилган ҳақиқий асарда лоқайд саҳифалар эмас, ҳатто сатрлар, сўзларга ҳам ўрин бўлмайди. Бундай асарлар адабиётдагина эмас, халқнинг маънавий ҳаётида ҳам катта воқеа бўлади. Шундагина ёзувчининг сўзи китобхоннинг қулоғидан, қиёфаси унинг кўз ўнгидан кетмайди...

* * *

Одамларни, хусусан, ёшларни тарбиялашда бизнинг зиммамизга жуда катта вазифалар юкланган. Бу вазифаларни бажариш учун ҳаётни пишиқ ўрганишимиз, гўзалликка мафтун бўлишимиз, китобхонни мафтун қиладиган асарлар яратишимиз, бунинг учун илҳом тўла ижод қилишимиз керак.

ЭЪТИРОФ

Абдулла Орипов ва Эркин Воҳидов – фахрий докторлар

Зиёлиларини эъзозлаган миллат, шубҳасиз, тараққиётнинг юксак чўққиларини забт этади. Зеро, чинакам шоир — миллатнинг виждони, ор-номуси. Абдулла Орипов ва Эркин Воҳидов, шубҳасиз, шундай шоирлар сирасига киради.

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети ўзбек филологияси факултетида таҳсил олган ҳар иккала шоир бугунга қадар бутун салоҳиятини, иқтидорини Ватан ва миллат равнақи йўлида сарф этиб келаётир. Фан, таълим ва маданият ривожига қўшган улкан ҳиссалари эътиборга олиниб, Ўзбекистон Миллий университети илмий кенгашининг 2006 йил 1 декабрдаги қарорига кўра, Абдулла Орипов ва Эркин Воҳидовга университетнинг фахрий доктори унвони берилди. Эркин Воҳидовга мазкур диплом шоир юбилейи арафасида топширилган эди.

Миллий университет илмий кенгашининг янги 2007 йил 3 январдаги дастлабки йиғилишида Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Ориповга фахрий докторлик диплом топширилди.

— Абдулла Орипов XX аср ўзбек адабиётида, шеъриятида алоҳида мақомга эга шоирларимиздан, — деди университет ректори профессор Ғафуржон Муҳаммедов. — Шоирнинг биргина Ўзбекистон давлат мадҳияси муаллифи эканиёқ фикримизнинг ёрқин далилидир.

Бугун Абдулла Орипов шеърлари кириб бормаган ўзбек хонадонини тасаввур этиш қийин. Абдулла аканинг «Ўзбекистон — Ватаним маним», «Мен нечун севаман Ўзбекистонни?» шеърлари шу миллатга мансуб ҳар бир кишининг қалбидан ўрин олган. Умуман, Ватанга муҳаббат — Абдулла Орипов шеъриятининг асосий мавзуларидандир. Шунинг учун ҳам кексаю ёш Абдулла аканинг шеърларини яхши кўради.

Тадбирда сўзга чиққан факултет декани Нурбой Жабборов Абдулла Орипов шеъриятининг миллатни уйғотишдаги ўрни, адабий муҳитга янгича руҳ олиб киргани хусусида сўзлади. Оломонни халқ бўлишга даъват этган, дунёни мукаммал кўришни орзулаган шоир жўшқин шеърлари билан миллат онгида янгича тафаккурни шакллантиришга катта ҳисса қўшганини, Абдулла Орипов миллий шеъриятимизда ўзига хос ижодий мактаб яратганини алоҳида таъкидлади.

Профессорлар Умарали Норматов ва Қозоқбой Йўлдошев шоир асарларининг бадиияти, умрбоқийлик сирлари, янги давр ўзбек шеърияти ривожига қўшган ҳиссаси тўғрисида сўзладилар. Талабалар ва аспирантлар шоир шеърларидан намуналар ўқишди.

Абдулла Орипов Миллий университетга ҳанузгача бир талаба мисол интиқлик билан келиши, бу қутлуғ илм масканининг эътирофи унинг учун бениҳоя қадрли эканини мамнуният билан таъкидлади. Сиёҳи қуримаган янги шеърларидан ўқиб берди.

Миллий университет ҳар жиҳатдан мамлакатимиз олий таълим муассасалари учун намуна ва ўрнакдир. Қутлуғ таълим масканининг миллат зиёлиларини қадрлаш борасидаги ишлари ҳам буни тасдиқлайди.

Севара МАНСУРОВА,
университет аспиранти

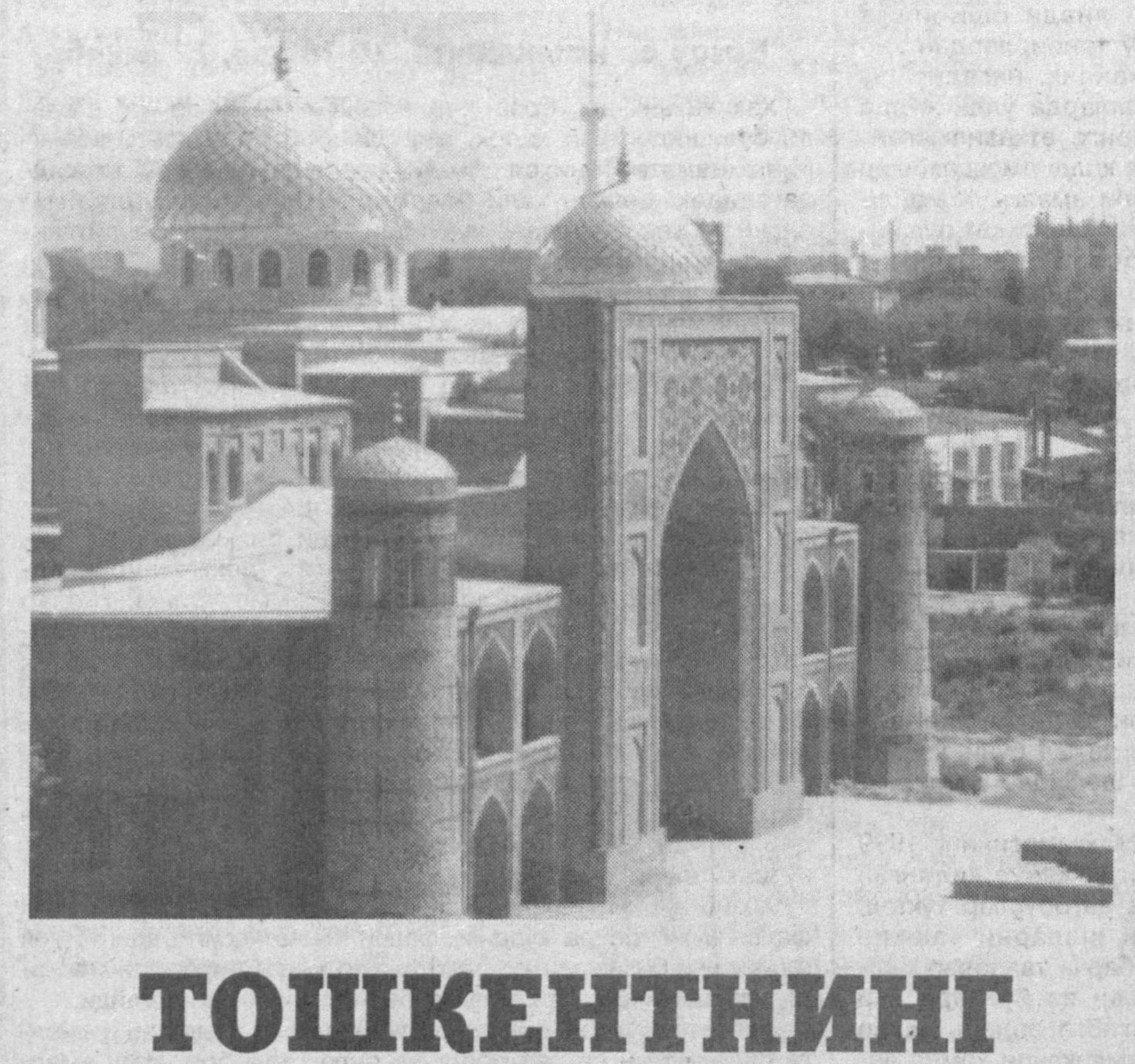

ТОШКЕНТНИНГ МУНОСИБ МАҚОМИ

Ислом конференцияси ташкилоти (ОИК) таркибига кирувчи Таълим, Фан ва маданият масалалари бўйича Халқаро ислом ташкилоти пойтахтимиз Тошкентни 2007 йилда Ислом маданиятининг пойтахти, деб эълон қилди.

Ислом маданияти ва илми ривожига қўшган муносиб ҳиссаси, ислом мероси ва тарихий ёдгорликларини асраш, янада бойитиш борасида мамлакатимизда амалга оширилаётган катта бунёдкорлик ишлари учун пойтахтимиз ана шундай юксак мақомга муносиб кўрилди. Дарҳақиқат, қадимдан Шарқ дарвозаси, тинчлик ва дўстлик шаҳри ҳисобланиб келинган пойтахтимизни мусулмон олами яхши билади. Бу ерда қадим-қадимдан ислом тарихи ва маданиятига хос маҳобатли обидалар, мадраса ва масжидлар, ислом уйғониш даврига хос нодир қўлёзмалар, буюк аждодларимизнинг ислом фалсафаси ва маърифатига оид асарлари сақлаб келинган. Шўролар салтанати шароитида ҳам, кўплаб ёдгорликлар вайрон қилинганига қарамай, бу ерда диний қадриятлар асраб-авайланган.

Тошкентда жаҳон маданияти ёдгорликларининг нодир дурдонаси ҳисобланмиш халифа Усмон қуръони сақланмоқда. Бароқхон, Кўкалдош мадрасалари, қаффол Шоший, Шайх Хованд Тоҳур, Юнусхон, Занги ота каби ёдгорлик мажмуалари таъмирланган. Имом ал-Бухорий номидаги Тошкент ислом институти, Кўкалдош мадрасаси фаолият олиб бормоқда. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда ислом дини ва диндорларга нисбатан муносабат тубдан ўзгарди. Президент Ислом Каримовнинг ташаббуси билан муборак диний обидалар, зиёратгоҳлар, улуғ аждодларимизнинг табаррук номлари қайта тикланди. Бугун халқимиз, ёш авлод Имом ал-Бухорий, Муҳаммад ал-Хоразмий, Баҳоуддин Нақшбанд, Мотуридий каби мутафаккир алломалар қолдирган меросдан эмин-эркин баҳраманд бўлмоқдалар. Ҳар йили минглаб юртдошларимиз муборак ҳаж зиёратига бориб келишмоқда.

Пойтахтимиз Тошкентга бундай юксак мақомнинг берилишини жаҳон жамоатчилиги мамнуният билан кутиб олди. “Тошкентда истиқомат қилаётган ҳар бир киши шаҳарнинг маданий ва тарихий муҳитини қалбан ҳис қилади, — дейди БМТ жамғармаси ҳисобланмиш ЮНФПАнинг Ўзбекистондаги вакили Холид Филби. — Музейлар ва мадрасаларнинг маҳобатли бинолари, Тошкент ислом университети фаолиятида акс этаётган сермазмун ислом маданияти шаҳарни бутун Осиё қитъасидаги энг ёрқин ислом маданияти марказларидан бири, деб эътироф этилишига асос бўлгани табиийдир”.

14 январ — Ватан ҳимоячилари куни

ВАТАН

Қуёш юз кўрсатар ҳар тонг бошқача,
Куну тун ўзгарар: қисқа ё узун.
Ҳатто сукут босиб ётган тошгача
Тусланар ейланиб, эйланиб, тўзиб.
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Ҳавонинг авзойи турланар дамда,
Лаҳзада ўзгариб боради иқлим.
Ёғин адо, ёғин пайдо қадамда,
Дарёлар гоҳ қайранг, гоҳ сувга лим-лим.
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Тоғлар баландлайди, тоғлар пасаяр,
Суянч қояларин қурби мўрт тортиб.
Ой нури тўлғин, ой нури сусаяр,
Кўк зеби — юлдузлар жилваси ёрти.
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Ростлар ёлғонларга ён берар гоҳи,
Гоҳида ёлғон ҳам ростдай чоғланар.
Вақт арқоғин йўриб, йигириб, эҳ-ҳе,
Қувончга боғланар, ғамга боғланар.
Вужуд ила жони адабий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Бўйига, энига маҳлиё, сахтли,
Не қалъа, қўрғонлар мункаяр нураб.
Давронлар, бойликлар чанг, ғубор тахлит
Шамоллар измида учар чирпираб.
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Манзиллар, маконлар ҳаддини йўниб,
Бетоқат югурар кўнимсиз йўллар.
Ортда қолаверар армонга дўниб,
Умр косасидан тўкилган йиллар.
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Ўзгарар ихлослар, қарашлар пай-пай,
Узилар метиндай ришталар... Фақат...
Мўғжалари бўлуғ собит Дарахтдай —
Руҳда томир отган улуғ Ҳақиқат —
Вужуд ила жони абадий бир тан,
Бу дунёда фақат ўзгармас Ватан.

Икром ОТАМУРОД

ҚУТЛАЙМИЗ!

Матбуотда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йилги Давлат стипендиатлари эълон қилинди. Улар орасида Ўзбекистон Миллий университети журналистика факултети талабаси Наргиза Умарова ҳам бор. Наргиза факултетдаги сабоқлар билан бирга таҳририятимиз қошида очилган “Маҳорат мактаби”да ҳам ўқиб, ўзининг назарий билимларини амалий кўникмалар билан мустаҳкамлади, газета саҳифаларида бир неча тадқиқот мақолалари эълон қилинди.

Ҳамиша изланувчан, ҳаётда ва ижодда ўз йўли ва овозини топишга ҳаракат қилаётган Наргизани бу юксак эътироф билан самимий қутлаймиз.

БИЛДИРИШ

16 январ, сешанба куни соат 11.00да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг янги биносида (метронинг “Халқлар дўстлиги” бекати, Ўзбекистон кўчаси, 16-а уй, 6-қават. Телефон: 395-95-38) шоир Азим Суюннинг “Ватан фасллари” китобининг тақдимоти бўлади.

Барча қизиққанлар таклиф этилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

O'ZSANOATQURILISHBANK
KO'PLARNI TANISHADI — MUNOSIBLARNI TANLASHADI!
Tel: 120-45-01, 120-45-82, 120-45-05;
Faks: 133-34-26
www.uzpsb.uz e-mail: info@uzpsb.uz
“ЎЗСАНОАТҚУРИЛИШБАНК” — вақт давомида синалган ишончли ҳамкор!
Хизматлар лицензияланган

“НЕКСИЯ” КЕРАКМИ?

Сарлавҳани шундоқ танладик. Аммо жавоб беришга шошилманг...

Инсон ҳаёти ёруғ кунлардан, бахт-саодат онларидангина иборат эмас. Буни ҳеч ким инкор этмайди. Ҳар қандай омадли, бошига бахт қуши қўнган одам ҳам умри давомида маълум қийинчиликларга дуч келади. Гап уларни ақл-идрок, сабр-бардош билан енгиб ўтишда.

Ҳаётда шундай ҳолатлар бўладики, кутилмаган бахт, тасодифий омад, мансаб ёки мартаба инсоннинг маънавий қиёфасига, ахлоқига хуруж қилади. Бу хуружга бепарво бўлсангиз, оёғингиз ердан узилиб қолганини сезмай қоласиз. Сизни энди амал, бойлик бошқаради. Уларнинг измидан чиқа олмайсиз. Бундай ҳолатга тушганларнинг кўзини ёғ босади, ҳаётнинг не-не чорраҳаларидан бирга ўтган дўст-қадрдонларини унутади, кўриб кўрмаганликка олади. Тааждубли жойи шундаки, бу тўғрида кимгадир оғиз очсангиз, бамайлихотир “Кўрмаяпсизми, бугун замон бошқача, одамлар ўзгариб кетган”, дейди.

Муҳаррир минбари

Бу гапга, эҳтимол, сиз ҳам қўшиларсиз. Аммо замон қачон ўзгармаган, бу дониш дунё ўзгаришдан, янгиланишдан, фаровонлик сари интилишдан ҳеч бир пайт тўхтаганми? Шундай экан, феъл-атворимизда намоён бўлаётган ажабтовур ўзгаришларни, чунончи, бойликка ружу қўйиш, манманлик, худбинлик каби иллатларнинг илдизларини ўзимиздан кўрмай, замонга боғлаб, у бечоранинг пешонасига лой чаплашимиз тўғри бўлармикин?..

Донишмандлардан бири “Оламни ўзгартириш мумкин, аммо одамни ўзгартириб бўлмайди”, деган экан. Бу энди узоқ ўтмишнинг гапи. Бугун олам ҳам, одам ҳам ўзгариб ётибди. Бугун хусусий мулк эътиборда, акциядормисиз-йўқми, қўшма корхоналарда улушингиз қанча, бола-чақага уй-жой олиб қўйганмисиз — шу муҳим. Ушбу сатрларни қоғозга тушираётган кезларим, китоб жавони харид қилиш учун шаҳардаги ўндан ортиқ мебел магазинларига кириб чиқдим. Топилмади. Сотувчиларга менинг китоб жавони излаб юрганим ҳатто эриш туюлди. Таниш йигитлардан бери нархидан фил ҳуркадиган мебелни кўрсатиб, “Ака, шуни олинг, Дубайдан опкеганмиз, тоза мол, келиштириб бераман”, дея илтифот кўрсатди. “Китоб жавоничи?” — десам, “Унақа товар бизда бўлмаган”, дейди.

Кексаларнинг айтишича, бугун баъзи бирларимизнинг хулқ-атворимизда ниш ураётган нохуш қусурлар энг оғир пайтларда, масалан уруш йилларида ҳам кўзга ташланмаган. Кун бўйи туз тотмаган одам ҳам “очман” дейишни ўзига эп кўрмаган. Бугун эса нисбатан тўқ, нисбатан таъминланган одамлар ҳам, бирор жойда бир нима узатилса, ҳали нонушта қилмаган қўшнисидан аввал қўл чўзади. Хўш, бунга ҳам замон айбдорми?

Шу жойда бир зум хаёлингизни бўламан. Пойтахтимиздаги обод, саранжом-саришта, кексалари табаррук, онахонлари дуогўй, келинлари иболи, ёшлари тарбияли бир маҳаллани кўз олдингизга келтиринг. Бу ердаги кўп қаватли уйлардан бирида ёши, касб-кори, феъл-атвори турлича қўни-қўшнилар узоқ йиллардан бери аҳил-иноқ умргузаронлик қилишади. Бир-бирларига шу қадар ўрганиб кетишганки, ораларидан қил ўтмайди. Бирорталари бир кун кўринмай қолса, суриштиришади. Туғишган оға-инилардай, бир-бирларига ёрдам беришади. Наинки эркаклар, ҳатто аёллар ҳам шундай. Катталари опа, кичиклари — сингил.

Кутилмаганда шу уйга кўз тегади. Қиёмат қойимга келгандай, эркаклар эркакларга, аёллар аёлларга ташланиб, бир-бирларини куракда турмайдиган сўзлар билан беҳурмат қиладилар. Қарангки, бу уйда яшаётганларнинг ҳеч бири одамга ўхшаган одам эмас экан. Бири ашаддий порахўр, ҳузурига келган одамдан бир нима ундирмаса, кўнгли ўрнига тушмайдиган виждонсиз, иккинчиси учига чиққан қаллоб, яна биттаси бойликка ружу қўйган муттаҳам, бошқаси фирибгарликда шайтондан ўзадиган иблиснинг ўзи. Аёлларни айтинг, биттаси назари паст шаллақи, иккинчиси иғвогар ғийбатчи, учинчиси фисқ-фасоднинг уяси... Шу уйда вояга етаётган ўғил-қизлар ҳам расво. Бирорта соғ одам йўқ бу уйда. Тавба дейсиз, ёқангизни ушлайсиз. Бир зум аввал ўзаро мулозаматларига ҳавасингиз келиб турган эди, мана сизга оқибат. Наҳотки шундай бўлса, наҳотки, шунча йил бирга яшаб, бир йўлакдан кириб-чиқиб юрган одамлар бир-бирларини кўрмаган, билмаган бўлсалар? Таажжубки, шундай бўлиб чиқади. Кутилмаган бир воқеа қўшниларнинг асл қиёфасини очиб ташлайди. Бу машмашани кузатиб турганларнинг кўз ўнгида қўшниларнинг асл қиёфаси аслида қандай эканлиги маълум бўлади.

Нима эди ўша кутилмаган воқеа? Мукофот! “Нексия” машинаси! Миллий Академик драма театримизда Ўзбекистон халқ шоири Жуманиёз Жабборов асари асосида режиссёр Марат Азимов саҳналаштирган “Нексия” спектаклининг бош воқеаси шундан иборат — шаҳардаги обод, аҳил-иноқ уйлардан бирига мукофот тариқасида... машина ажратилади. Бу машинани шу уйда истиқомат қилувчи энг ибратли оила олиши керак. Хўш, ким ўша ибратли оила? Машмаша шундан бошланади. Тинч-тотув уйдаги ҳаёт бир зумда издан чиқади.

Шахсий манфаат ва оддий инсоний муносабатлар ўзаро тўқнаш келадиган бу саҳна асаридаги ролларни актёрлар фавқулодда маҳорат билан, айтиш мумкинки, яйраб-роҳатланиб ижро этишди. Ҳаётда мавжуд, ҳеч бир киши инкор қила олмайдиган ташвишли бир ҳолатни бўй-басти, афт-ангорини бўямай-бутамай намойиш этишди. Одатда, янги асар намойиши чоғида саҳнада кутилмаган ҳолатлар юз беради, томошабин воқеалар ривожини тахмин қила олмай, спектакл якунини кутади. Драматургиянинг ўзига хослиги ҳам шунда. Бу гал эса хонадонлардан бирига янги “Нексия” машинаси ажратилганлигини ҳисобга олмаса, саҳнада бошқа кутилмаган воқеа юз бергани йўқ. Аксинча, кутилган воқеа юз берди. Шу битта ҳали унмаган машина деб қўшнилар бир-бирларига нисбатан юзсизлик қилишгача бориб етдилар.

Томошабин вужудини жунбушга келтирадиган жойи шундаки, бу машмаша асар муаллифининг бадиий тўқимаси эмас, ҳаётдан шундоққина олинган, кўпчилигимизга таниш воқеа. Бирор киши бундай бўлиши мумкин эмас, дея олмайди. Сиз айта оласизми? Томоша залида мен билан ёнма-ён ўтирган бир киши “Вой, бизда ҳам худди шундай воқеа бўлувди” деворди. Шу сатрларни ўқиганингиздан кейин жамоангиз аъзоларига “Бизга бир дона бепул путёвка, икки хонали уй ажратишибди”, деб кўрингчи...

Мукофот деган нарса кимнинг кимлигини бир зумда аниқлаб беради, сохта ниқобларни аёвсиз очиб ташлайди. Чунки шахсий манфаат, моддий манфаатдорлик олдида одамзот ҳозирча ожиз. Дунё дунё бўлганидан бери инсон зотининг ҳеч бўлмаганда биттаси “Бўлди, бас”, деганини биров эшитган эмас. Неча ўн миллиард доллари бор миллиардер ҳам эртаю кеч бошини қотириб, пешонасини тириштириб, бойлигини кўпайтириш режаларини тузади, даромад манбаларини ахтаради.

Бундан соддароқ мисол келтирайлик. Бир вақтлар бир ёки икки хонали тор уйда яшаган одам тўрт-беш хонали уйга кўчиб ўтса, шу билан кўнгли ўрнига тушадими? Асло, "иштаҳа" ана шундан кейин очилади. Ҳа-ҳу демай кўнгил қурмағур ҳаво олса бўладиган “кафтдеккина” ҳовлини қўмсаб қолади. Ҳовлидан кейин дала-ҳовли, ундан кейин дурустроқ, “фалончиларникидан қолишмайдиган” участка, дўст-душманнинг олдида машинанг борми деса, бор дейдиган “тўрт ғилдиракли арава” хаёлга келади. Негаки, ҳаёт фаровонлашгани, иқтисодий имкониятлар палак ёзаётгани сари, шунга яраша орзу-ҳавас ҳам ошиб боради.

Аслида, бунинг ёмон жойи йўқ. Токи умримиз минг йил эмас экан, яхши нарсаларни орзулаб, уларга етиб, роҳатланиб, фароғатда яшашга не етсин. Фақат бу орзулар олдида инсон тиз чўкиб, кўнгли кирланиб, худбинлик ботқоғига ботмаслиги керак. Ҳаётнинг маъноси ҳавас ва ҳасадни, орзу ва ружуни, сахийлик ва бахилликни бир-биридан фарқлашда, меъёр сарҳадидан ўтиб кетмасликда. Мен агар ўз “мен”имга урғу берар эканман, бу туйғу бошқаларда ҳам мавжудлигини унутмаслигим лозим эмасми?!

Асар муаллифи бизни урчиб кетиш эҳтимоли мавжуд маънавий бир инқироздан огоҳ қилмоқда. Бу касалликка дучор бўлмаслик учун одамзот вақти-вақти билан ўзини ўзи тафтиш қилиб туриши, ўзи билан бирга атрофидагиларни ҳам кўра олиши зарур. Боғингда ўсаётган дарахтнинг тарвақайлаб кетган шохлари қўшнининг боғига соя ташлаётган экан, уни биров айтмаса, мажбурламаса ҳам, ўзинг билиб бутаб қўйганинг маъқул. Миллий Академик театримиз саҳнасига олиб чиқилган бу фавқулодда муҳим асарнинг ижтимоий салмоғи, бошқа кўплаб комедиялардан фарқи ҳам шу огоҳликда кўринади.

Комедия, аслида, шундай бўлиши керак.

Газетамиз саҳифаларида эълон қилинаётган кўплаб таҳлилий мақолаларда ижтимоий-маданий ҳаётимизда юз бераётган ижобий ўзгаришлар билан бирга, жойларда ҳал этилмаётган муаммолар, уларнинг ечими тўғрисида ҳам гап боради. Таҳририятимизга йўлланаётган мактубларда фаол ва куюнчак муаллифларимиз бу тўғрида ўз фикр-мулоҳазаларини ёзиб юборганлар. Қуйида уларнинг айримлари билан танишасиз.

Акс садо

ВАҚТИНГ КЕТДИ – НАҚДИНГ КЕТДИ

"Йўл маданияти", 2006 йил, 24 ноябр

Ҳафталик газетамизнинг ўтган йил охирларида босилган "Йўл маданияти" мақоласини ўқиб, кўнглимдаги баъзи мулоҳазаларни ўртоқлашгим келди. Халқимиз, вақтинг кетди — нақдинг кетди, деб бежиз айтмайди. Бу сўзни

кимдир бахтга қиёс қилса, кимдир пулга қиёслайди. Масалан, европаликлар беҳуда ўтган ҳар дақиқа вақтни самарасиз кетган пул деб баҳолашади. Бизда ҳам вақтни беҳуда совуриш гуноҳи азимлиги ёшлар онгига қадимдан бот-бот сингдириб келинади.

Қимматли вақтимизнинг йўл ва йўл маданияти билан боғлиқ жиҳатлари эса кўп. Айтайлик, сиз Тошкентнинг "Отчопар" бозори ёки вилоят марказларидаги йирик автошоҳбекатларда савлат тўкиб турган хусусий автобусларда бирор шаҳарга тезроқ етиб олмоқчисиз. Ёнма-ён саф тортган бу автобусларнинг ҳар бири ҳозир йўлга чиқадиган тулпордек "гижинглаб" турибди. Ҳайдовчилар олдингизга чопқиллаб келиб, мол бозоридаги даллолдек ўз "моли"ни мақтай бошлайди. Қайси бирига яқинлашманг: "Келинг-келинг, бизда арзон, биз биринчи бўлиб жўнаймиз, олдидан, яхши жойлардан қилиб берамиз", дея сизни ҳол-жонингизга қўйишмайди. Мабодо кетишингизни билсалар қўлтиғингиздан олиб, зўрлаб автобусга чиқармоқчи бўлишади.

Бир манзилга жўнамоқчи бўлган автобуслар сони 3-4 та, уларнинг кети узилмайди. Аммо ҳар бирида 10-15 тадан одам бор. Жамланса бир автобус тўлади ва у бемалол йўлга чиқиши мумкин. Бироқ уларнинг ҳар бири то барча ўринларини банд қилмагунча йўлга чиқмайди. Агар бирортасидан жой олиб, пул тўлаб қўйсангиз бас, тушовланган отдек йўлингиз очилишини соатлаб илҳақ бўлиб кутаверасиз. Бу автобусларнинг ҳайдовчиларига: "Ҳой биродар, аввал битталаринг йўлга чиқинглар, одамларнинг вақтини беҳуда совурманглар", дейдиган мард йўқ. Хусусий автобусларга шоҳбекатдан жой бериб, улардан "ақча" ундирадиган бекат мутасаддилари ҳам бу иш билан шуғулланмайди. Хусусий автобусларнинг қайси бири олдин, бошқаси кейин жўнашини тартибга соладиган кимса йўқ. Уларнинг бирортаси йўловчига чипта бермайди. Баъзан нархлари ҳам фарқ қилади.

Яна бир ҳолат: автобусга биринчи бўлиб чиқсангиз йўл ҳақи арзонроқ — чунки одам тўлиши керак, кейинроқ, жўнаш вақтида келиб қолсангиз охирги ўриндиқлар бўлса ҳам нархи ошган бўлади. Агар ҳайит ёки бирор байрам арафаси бўлса йўл ҳақи ҳайдовчилар фойдасига салкам икки баробарга ўзгариб қолган бўлади. Бунинг сабабини сизга ҳеч ким тушунтириб бермайди. Хоҳласангиз шу, бўлмаса — катта кўча! Майли, бозор иқтисоди-да, омадини берсин, соғ-саломат етиб олсам бўлди, деб дардингизни ичингизга ютасиз. Хизмат сафарига бораётган бўлсангиз, чипта берилмаганидан йўл пулига тушасиз.

Сўнгги пайтда йўловчиларга транспорт хизмати кўрсатишни ташкил этишни янада такомиллаштириш мақсадида барча турдаги транспорт воситалари, хусусан, автобус, маршрутли такси ва енгил машинада йўловчи ташиётган хусусий транспорт эгалари қонун йўли билан бирор уюшма ёки автокорхонага бириктилмоқда. Уларнинг техник ҳолати доимий назоратдан ўтказилиб, тўхтайдиган бекатлари обод қилинмоқда. Ҳайдовчиларнинг соғлиғи, хушёрлиги, малакаси назоратдан ўтказилмоқда. Улардан тегишли миқдорда давлат божи олинмоқда.

Йўловчиларга хизмат кўрсатиш маданиятини янада оширишга қаратилган бу тадбирлардан ҳар қанча қувонмайлик, негадир шу ишлар кўп ҳолларда ўлда-жўлда қилиниб, охирига етказилмагандек таассурот қолдирмоқда. Ахир бу тадбирларни амалга оширишдан мақсад улардан фақат пул ундиришдан иборат эмас эди-ку! Шаҳарлараро қатновчи автобусларнинг аниқ жўнаш пайтини тайин этиш, йўл ҳақининг миқдорини белгилаб қўйиш кимнинг зиммасида? Бу иш билан ким шуғулланади?

Хусусий транспорт эгаларини муайян ташкилотларга бириктишдан асосий мақсад йўловчиларга хизмат кўрсатиш савияси, бинобарин йўл маданиятини оширишдан иборат эмасми? Олис шаҳарларга қатновчи йўловчиларнинг қимматли вақти беҳуда кетмаслигини ўйлаш ва буни ташкил этиш наҳотки шу қадар қийин муаммо бўлса?

Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 12 августда қабул қилинган 387-қарорида автобуслар тўхташ жойларидаги ишларни ташкил этиш бўйича барча талаблар белгилаб берилган ва бу борадаги ишларни тартибга солиш шаҳар ва туман ҳокимликлари ҳамда автошоҳбекатлар қарашли бўлган бозор ёки бошқа ҳудудларнинг маъмурияти зиммасига юкланган.

Автомобил ва дарё транспорти агентлиги раҳбарлари ҳам бу муаммодан кўз юммаслиги керак, деб ўйлаймиз.

Холмамат ХУРРАМОВ,
ЎзМУ Олий журналистика курси I-босқич магистранти

Севимли газетамиз миллий ва умуминсоний қадриятлар, ахлоқ-одоб масалаларига доир долзарб мавзуларда халқимиз дилидаги гапларни ёритиб, янада ўқишли бўлиб бормоқда. Шундай чиқишлардан бири "Бозор ва маънавият" сарлавҳали мақола бўлди. Муаллифлар айни кунларда кўпчиликни ташвишга солаётган муаммо хусусида очиқ-ойдин фикр юритишган.

ДЕҲҚОН АЛДАНМАСИН

"Бозор ва маънавият", 2006 йил, 22 декабр

Ҳақиқатан ҳам, бозорларимизнинг тўкин-сочин, файзли бўлишида қўли қадоқ, миришкор боболдеҳқонларимизнинг хизмати бениҳоя. Аммо, муаллифлар тўғри таъкидлаганидек, деҳқон ҳали бозор эшигидан кириб улгурмасиданоқ, уни "учарлар" чув туширмоқда. Бошқача айтганда, деҳқон олғирларга алданмоқда.

Мақолада тилга олинган Қўқон шаҳри бозоридаги ана шундай манзарани бугунги кунда бошқа кўплаб бозорларда ҳам учратиш мумкин. Деҳқон келтирган маҳсулотни арзон-гаровга қўлга киритиш илинжида ўзаро талашаётган чайқовчилар оғзидан чиқаётган ҳақоратли сўзларни эшитганингда, улар орасида аёллар, ёш қизчалар ҳам борлигини кўриб кўнглинг хижил тортиб кетади.

Мақолада яна бир муҳим масала, яъни турли йўллар билан бойлик орттириб, босар-тусарини билмай қолган, инсоний хислатларини унутган "сохта тадбиркорлар" ҳақида ҳам нордон, аммо ўринли гаплар айтилган. Агар шундай "бойваччалар" билан суҳбатда бўлсангиз, қурган қасру кошонаси, сўнгги русумдаги машинаси билан мақтанишдан нарига ўтмайди. Ваҳоланки, улар яшайдиган маҳаллада таъмирталаб мактаб, боғча, йўл, моддий ёрдамга муҳтож қўни-қўшнилар бор.

Халқимиз азалдан имон-эътиқод ва одамийликни, эҳтиёжманд бева-бечораларга ёрдам кўрсатишни ўзига фарз деб билган. Бу соҳада муқаддас динимизнинг олижаноб кўрсатмалари борлигини ҳам унутмаслик даркор.

Ҳозир айрим кишилар davраларда оғиз тўлдириб "Бу йил фалон минг фойда кўрдим, фалон тонна ҳосил олдим", дея гапиришни билишади-ю, аммо ўша ҳосилдан бирор етим-есирга, қаровсиз кексаларга қанча беришганини айтишмайди.

Албатта, бундай хайрли ишларни имкон доирасида амалга ошираётган саховатпеша инсонлар ҳам бор. Эзгу амаллари, меҳр-мурувввати билан одамийликка хос фазилатларни улуғлаб яшаётганлар орамизда кўп. Аммо мени таъсирлантирган юқоридаги мақола сабаб мулоҳазаларни қоғозга туширишга жазм этдим.

Севимли газетамиз бундан кейин ҳам мана шундай долзарб мавзуларни дадил ёритади ва бу билан халқимиз ўртасидаги обрў-эътиборини янада юқори кўтара боради, дея ишонаман.

Абдураҳмон ҚОДИРОВ,
халқ таълими аълочиси
Булунғур тумани.

ОТАНГ БОЗОР, ОНАНГ БОЗОР

Бозор ҳақида гап кетганда, бир масала — деҳқон билан харидор ўртасидаги савдо билан шуғулланувчи одам, бугуннинг таъбири билан айтганда, ишбилармон "тадбиркор" кўп тилга олинади. "ЎзАС"нинг ўтган йилдаги охирги сонида худди шу мавзуда "Бозор ва маънавият" сарлавҳали мақола чоп этилди. Анчадан буён юртимиздаги бозорлар фаолияти ҳақида ёзишни ўйлаб юргандим. Севимли газетамизда босилган мақолани ўқидиму, баъзи фикрларимни билдиришни лозим топдим. Мақолада тилга олинган воситачи "тадбиркор" аслида бугун ёки кеча пайдо бўлгани йўқ. У бозор пайдо бўлганидан бери бор. Фақат турли даврларда ҳар хил — савдогар, чайқовчи, олибсотар, тадбиркор каби номлар билан атаб келинган. Уларга баъзи даврларда кенг имкониятлар берилган бўлса, айрим пайтларда ишлари касодга учраб, жамият зараркунандалари сифатида қораланган.

Бугунги "тадбиркор"га муносабатимиз ҳам яқин ўтмишдан мерос қолган ғоялар ва ҳозирги ўзгаришлардан келиб чиқиб шаклланмоқда. Аксарият ҳолатларда уларнинг фаолиятини қоралашга мойилроқмиз. Бунга, мақолада айтиб ўтилганидек, деҳқонни чув тушираётган сохта тадбиркорлар сабаб бўлмоқда. "Шуни ҳам эътиборга олиш зарурки, деҳқоннинг вақти зиқ, кўп ҳолларда пешона тери билан етиштирган маҳсулотини кўтара сотиб кетишга ҳам эҳтиёжи бор. Бундай кезлари эрта азонда уларни бозор эшигида воситачилар кутиб турган бўлади", дейилади мақолада. Муаллифлар яна деҳқонларнинг оғирини енгил қилиш ўрнига уларни чув тушириб мўмай даромад орттираётган, бозорнинг олд пештахталарини эгаллаб олиб, нарх-навонинг кўтарилишига жиддий "ҳисса" қўшаётган сохта тадбиркорлар ва уларнинг юртимиз бозорларида кўпайиб бораётганлиги хусусида ҳам куюнчаклик билан фикр юритганлар.

Шу ўринда масалага, келинг, бошқачароқ ёндашиб кўрайлик. Хўш, ўтган даврларда бугунги "тадбиркорлар"нинг аждодлари — олибсотарлар, чайқовчиларга қарши кураш эълон қилиниб, нимага эришилди? Улар фаолиятига батамом чек қўйилдими? Йўқ, албатта! Бордию бугунги кунда улар фаолиятига узил-кесил нуқта қўйилса нима ўзгаради? Даладан келган деҳқонга бозорнинг тўри ҳам берилсин. Лекин деҳқон даладаги экинини ташлаб, бозорда ҳафталаб ўтира оладими? Унинг ўзи олибсотар тадбиркор излаб қолмайдими?

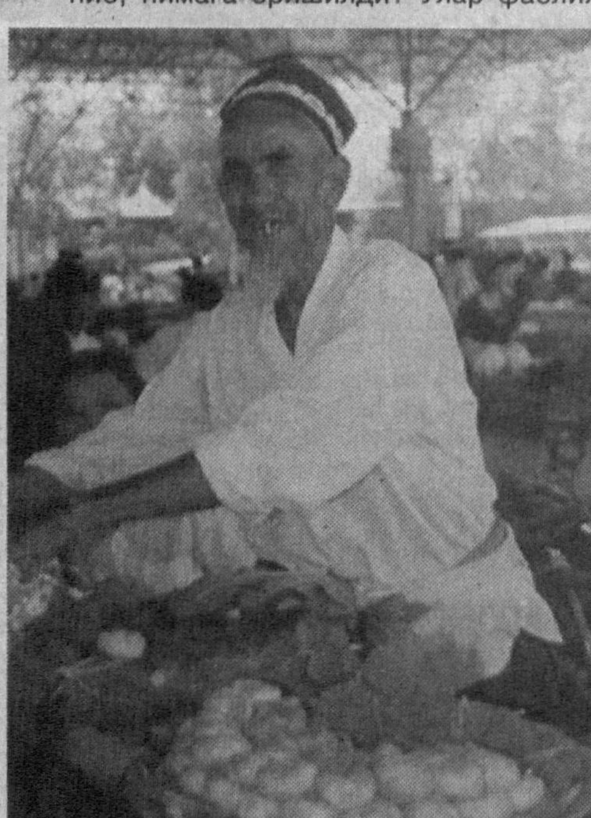

Шундай экан, олибсотар "тадбиркор"ларга кенг йўл очиб бериш керак. Улар хоҳлаган маҳсулотини олиб сотаверсинлар. Лозим бўлганда уларга ёрдам бериб, рағбатлантириш ҳам мумкин. Лекин, айни пайтда, улар фаолияти, ишлаб топаётган маблағи назорат остига олиниши зарур. Деҳқондан олинаётган маҳсулот ҳам, сотилаётган маҳсулот ҳам бозор шароитидан келиб чиқиб нархланса... Айни чоғда мақолада айтиб ўтилганидек, "...бозор пештахталарига ўз маҳсулотини олиб чиққан деҳқонга ва у етиштирган ноз-неъматни улгуржи олиб, қиммат баҳода сотаётган олибсотарга бир хил солиқ белгиланмаслиги керак." Яъни олибсотар "тадбиркор" фаолияти мутасадди ташкилотлар томонидан жиддий бошқарилиши лозим. Ана шунда деҳқон ҳам, харидор ҳам ютқазмайди.

Соҳибжон ЁҚУБОВ

Азиз АБДУРАЗЗОҚ

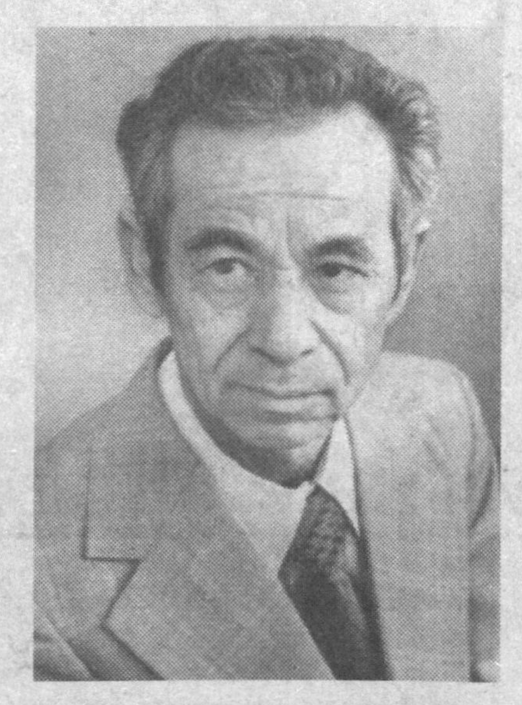

Таниқли шоир, таржимон ва муҳаррир Азиз Абдураззоқ оғир хасталикдан кейин 79 ёшида вафот этди.

Азиз Абдураззоқ 1928 йилда Тошкент шаҳрида туғилди. Аввал Маданий-оқартув техникумида, кейин Москвадаги Адабиёт институтида таҳсил кўрди. Кўп йиллар ёшлар газетасида (ҳозирги "Туркистон"), "Шарқ юлдузи" ва "Гулистон" журналларида адабий ходим, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида адабий маслаҳатчи бўлиб хизмат қилди.

Азиз Абдураззоқнинг биринчи шеърий тўплами "Дўстларимга" 1959 йилда нашр этилган эди. Шундан буён ўтган қарийб ярим асрлик ижодий фаолияти мобайнида шоирнинг "Яна баҳор", "Бодом гуллади", "Лирика"; "Қувноқ ёмғир" каби бир қатор шеърий тўпламлари нашр этилди. Унинг болаларга атаб ёзилган содда, самимий ва ўйноқи шеърлари кичкинтой китобхонларимиз меҳрини қозонган эди. Шоирнинг "Раҳмат! Раҳмат!", "Оҳ, қанчалик ширин!", "Қизча ва лола", "Аз-замон ҳикоялари", "Мингчинор", "Кичкина деманг бизни" каби шеърлар, эртаклар ва ҳикоялар тўпламлари ўзбек болалар адабиёти тарихида ўзига хос ўрин тутади.

Азиз Абдураззоқ М.Лермонтов, Т.Шевченко ва бошқа машҳур шоирлар шеърларини, Г.Лонгфеллонинг "Гайавата ҳақида қўшиқ" достонини ўзбек тилига маҳорат билан таржима қилди. Фаол ижодий фаолияти учун 1993 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фахрий Ёрлиғи билан тақдирланган эди.

Таниқли шоир, моҳир таржимон, тажрибали муҳаррир ва камтарин инсон Азиз Абдураззоқнинг номи хотирамизда ҳамиша сақланиб қолади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

Журналларни варақлаганда...

"ЁШЛИК" 2006, 6-сон

Журналнинг ушбу сони аввалида "Камолот" Ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий Кенгашининг раиси Акром Алимов билан суҳбат эълон қилинган. Суҳбатда ЁИҲнинг II Қурултойи, мазкур ҳаракатнинг янги таҳрирдаги устав ва дастурининг афзал жиҳатлари, ёшларнинг манфаатларини ҳимоя қилишда "Камолот"нинг кўрсатаётган кўмаклари ва бошқа долзарб масалалар тўғрисида фикр-мулоҳазалар юритилган.

Истеъдодли шоир Салим Ашурнинг "Ҳаёт — катта кўргазма" деб номланган янги туркуми журналнинг янги сонига салмоқ бағишлаган. Содда, самимий талқинини топган энг қадим мавзу — муҳаббат ҳақидаги Салимнинг бу шеърлари ҳаяжон ва эътирофнинг жозибали, таъсирчан ифодаси билан қалбларга етиб бориши тайин. Худди шунингдек, яна бир истеъдодли ижодкор Зулфия Қуролбой қизининг "Дунёдан умид қолади", "Қадимий қўшиқ" ҳикоялари ҳам нашр мундарижасини бойитган. Ушбу ҳикоялар ёзувчининг маҳорати асардан-асарга ўсиб бораётганидан далолат бериб турибди.

Шунингдек, ушбу сонда Саидвафо Бобоевнинг "Номус тутқуни" қиссасини, талантли шоирлар Ўктамой, Насиба Дилсўз, Бобомурод Эрали, Зарбуви Асқарова, Гўзал Норчаеванинг шеърларини ҳамда "Биринчи учрашув" рукни остида ёш қаламкашларнинг илк машқлари билан танишасиз.

Адабиётшунос Абдулла Улуғов "Чўққи" сарлавҳали мақоласида атоқли шоир, Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов ижоди — шеърлари ва достонлари таҳлилига эътибор қаратган.

Эҳтиром

ҲАЁТДА ҲАМҚАДАМ, ИЖОДДА ҲАМҚАЛАМ...

Ижодкор оила — Дилбар Маҳмудова ва Тилаб Маҳмудовлар ўзларига ярашган бир табассум билан: «Мана, биз ҳам етмишга кириб қўйдик, укажон» дейишганларида, каловланиб қолиб, биринчи айтган сўзим: «Наҳотки?» бўлди.

Аслида, бунинг ҳайратланарли жиҳати йўқ. Инсон туғилади, аста-секин улғаяди, етук бир ёшларга ҳам етади, аста-секин кексаликни ҳам бўйнига олади. Бу — тақдир, қисмат! Аммо кексалик сари бораётганингни кўнгил эътироф этишни хоҳламайди. Менинг «Наҳотки» деган ҳайратли сўзим ҳам шундан.

Дилбар опа билан шўро замонида «Совет Ўзбекистони» газетасида ҳамкорлик қилишимга тўғри келган. Мен у даврни бежиз эсламаяпман. Газета бошдан-оёқ шўро мафкурасининг ҳукмида эди. Аммо газетанинг жонли, ҳаётий саҳифалари ҳам буларники, улар таҳририятдаги ўтлишудли, фикрли журналистларнинг меҳнати эвазига бўларди. Мана шундай ижодкорлардан бири Дилбар опа эди. Опа газетада маънавият йўналишида ижод қиларди. Аёл боши билан ҳақиқат учун курашга тайёр, «бетгачопар» журналистлардан эди. Тўғрисўзлиги бошига маломат олиб келган пайтлар ҳам оз бўлмаган.

Дилбар Маҳмудова бугун ҳам матбуот, журналистика — элнинг муаммоларини ҳал этишда ўткир қурол эканлигини унутмай, баракали ижод қилиб келмоқда.

Тилаб Маҳмудов билан «Санъат» ва «Гулистон» журналларида ҳамкорликда меҳнат қилганмиз. Ўшанда бош муҳаррирнинг чинакам меҳнаткаш, ажойиб ташкилотчи, ғамхўр раҳбар эканлигига амин бўлганман. Эҳтимол, «Санъат», «Гулистон» журналларининг бу даврдаги фаолияти тўғрисида жамоатчиликда бошқача фикрлар ҳам бордир. Аммо мазкур журналларда буюк маданий ёдгорлик — «Авесто», Шарқнинг пиру алломаларидан Жалолиддин Румийнинг «Маънавий-маснавий» асарлари чоп этилганлиги инкор қилиб бўлмайдиган ҳақиқат.

Тилаб Маҳмудовнинг санъатшунос олимлар орасида алоҳида ўрни бор. Унинг ижоднинг ўзак масаласи ҳисобланган бадиий талант, истеъдоднинг табиати, хусусиятлари, моҳияти тўғрисидаги илмий-назарий асарлари фақат республикамиз илм-фанида эмас, балки бошқа кўп давлатлардаги шу муаммога доир тадқиқотлар орасида ҳам салмоқли бир сўздир. Бунинг устига, ўзбек тасвирий санъатининг тараққиёт тамойилларига доир фундаментал тадқиқотлар, шу мавзуда халқаро илмий анжуманларда қилинган маърузалар ҳам алоҳида қадрлидир. Хусусан, Германияда жаҳон санъатшунослари анжуманида қатнашиб, «Санъатда миллийлик ва умумбашарийлик» мавзуида қилинган маъруза турли мамлакатлардан келган олимларда катта таассурот қолдирганлигини кўпчилик яхши билади.

Сўнгги йилларда, деярли кўпчиликни ҳайратга солиб, икки ижодкор ҳамкорликда фаолият олиб боришмоқда. «Оқар дарё оқмасмиди жимгина» ва «Омонат дунё» номли етмишдан кўпроқ ҳикояларни ўз ичига олган икки китоб адабиёт ихлосмандлари қўлига етиб

борди. Ҳикояларни адабиётимизнинг забардаст намояндалари эътироф этдилар. Уларда Хумсон қишлоғининг бетакрор табиий манзаралари, унда яшаб ўтган ва бизга замондош одамларнинг тақдири, руҳий дунёси, орзу-армонлари, бахти ва бахтсизликлари, яхши ва ёмон кунлари моҳирона тасвирланган.

2003 йилда икки ижодкор биргаликда яратган «Умр шомидаги бахт» деб аталган драматик асар Ўзбек Миллий театрида саҳналаштирилди. Мана бугун шу театр саҳнасида халқимиз шу муаллифларнинг «Омонат дунё» номли янги асарларини томоша қилади.

Эҳтимол, драматургиядаги ҳаммуаллифлик маълум кишиларда бошқача фикр-мулоҳазаларни ҳам уйғотар. Аммо менинг ишончим комилки, Дилбар опанинг замондошларимиз тақдирининг ўткир масалаларига доир мақолалари бўлмаганида Тилаб ака, эҳтимол, драматургияга қўл урмасмиди. Дилбархон опа! Сизнинг фақат журналист эмас, балки фикри, қалами етилиб, тобланиб турган адиба эканлигингизни яқинда нашрдан чиққан «Ярим аср ёнма-ён» номли китобингиз яққол намойиш этди. Шахсан ўзим Тилаб ака билан кўпдан танишман, аммо у киши тўғрисида кўп нарсаларни билмас эканман. Китоб саҳифаларида мавжуд ҳозирги ижодий-маънавий муҳит манзаралари, Абдулҳай Абдуллаевдек буюк рассомимиз ва бошқа рассомлар ҳамда олимлар шахсияти, ички дунёси билан боғлиқ ҳақиқатлар унинг қиммати ва салмоғини белгилаб турибди.

Турмушдаги ҳамқадамлик янада мустаҳкам, тотув, чинордай узоқ умрли бўлсин.

Михли САФАРОВ

Янги йил истаклари

Абдуғафур РАСУЛОВ

ЗАМОНАВИЙ БЎЛИШ МАСЪУЛИЯТИ

Кечагина, XX асрнинг 80-йилларида тараққиёт, ўсиш-ўзгариш мислсиз даражада тезлашиб кетганлигидан шикоятланиброқ гапиргандик. Бугун, XXI аср бошларида одамнинг бирдан "эскириб", "кечаги кун кишиси" бўлиб қолиши оддий ҳолга айланди. Ёзиб-чизиб туриш, бийрон-бийрон сўзлаш, елиб-югуриб ҳаракат қилиш ҳам замонавий бўлиш кафолати бўлмай қолди. Янги аср умумжаҳон миқёсида фикрлашни, умуминсоний муаммолар моҳиятини англаб етишни тақозо этмоқда. Компютер, интернетдан янги-янги хабар, воқеа, тафсилотлар ёмғирдай ёғиб турибди. Шундай маълумотлар бериляптики, улар қон-қонимизга сингиб кетган, мангу ҳақиқат бўлиб англанган тушунчаларни ўзгартириб юборяпти. Мен "Тафаккур" журналидаги "Мутолаа қилаётган одам" минбарига кўтарилган шахсга, унинг гап-сўзига ҳавас билан қарайман. Мутолаачи шундай маълумотларни талқин қиладики, ҳам янги хабар, ҳам оҳорли талқин диққатни жалб этади.

2006 йили интернет воситасида машҳур санъаткорларнинг бир қанча асарлари билан танишдим, улар ҳақида мақола ёзишни мақсад қилиб қўйдим. Ўтган йили "Танқид, талқин, баҳолаш" деган монография, "Шарафли Шарафиддиновлар" номли адабий портретлар китобини чоп эттирдим. "Жаҳон адабиёти" журналида "Адабий характер талқини"; "Тафаккур" журналида "Шеър қолур, шоир қолур...", "Ҳақиқатпараст"; "Гулистон" журналида "Ибратли яшаш — санъат"; "Соғлом авлод учун" журналида "Эсдаликлар — умр сабоқлари" мақолаларим босилди. "Ёш куч", "Жаннат Макон" журналлари ҳам чоғроқ-чоғроқ мақолаларимни чиқарди.

Республикамиз матбуотчилари зарур, замонавий тўпламларни чоп эта бошлаганликларидан қувондим. Мустақиллигимизнинг 15 йиллиги муносабати билан Ёзувчилар уюшмаси "Мустақиллик даври адабиёти" тўпламини чоп эттирди. Ўзбекистон Миллий университети ташаббуси билан "Сўз сеҳри" номли тўплам яратилди. Унда ўн еттита ёзувчи, шоир, олимнинг Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов ҳаёти ва ижоди ҳақидаги мақолалари босилди. Ўтган йили "Тошкент оқшоми" газетаси 40 йиллик тўйини нишонлади: "Оқшом" ўтган кунлари" китоби пайдо бўлди. Шу нашрларда мақолаларим чоп этилди. Газетада мақолаларим босилди, радиода бир қанча суҳбат, эсселарим эшиттирилди, телевидениенинг адабиёт, санъатга оид кўрсатувларида қатнашдим.

Янги йилдан умидим катта. Худо умр берса, етмишга тўламан. Бир қанча мақолалар ёзишни режалаштирганман. Академик Бахтиёр Назаров етакчилигида "Ўзбек адабий танқиди тарихи" дарслигини филолог, журналист, санъатшунос талабаларга тайёрлаб бермоқчимиз. Нашриётларимизнинг бирига "Бадиийлик — безавол янгилик" номли қўлёзмани топширганман.

"ИСТИҚЛОЛ: ЗАМОНАМИЗ ҚАҲРАМОНЛАРИ"

танлови ғолиблари

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси ҳамда Ўзбекистон ёшларининг "Камалот" ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши томонидан 2005 йилда эълон қилинган "Истиқлол: замонамиз қаҳрамонлари" танлови якунланди. Танлов ёш авлодни истиқлол ғояларига садоқат, ватанпарварлик, инсонпарварлик руҳида тарбиялаш, китобхоннинг замон қаҳрамонлари тимсоли акс этган бадиий асарларга бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида эълон қилинган эди.

Танловга олтмишдан ортиқ муаллиф асарларининг қўлёзмалари тақдим этилди. Таниқли ношир, ёзувчи, журналистлардан иборат Танлов комиссияси тақдим қилинган асарларни атрофлича ўрганиб, қуйидаги муаллифларни танлов ғолиби деб топди.

1. Назм йўналиши бўйича — Ўзбекистон халқ шоири, марҳум Ҳабиб Саъдулла "Истиқлол достони", Муҳсинали Собиров "Англаш фалсафаси" шеърий тўплами учун.

2. Наср йўналиши бўйича — қорақалпоғистонлик адиб Муратбой Низонов "Ақшагул" қиссаси, Исмоил Юлдошев ва Ўроз Бекназаровлар "Беш қиз ва бир йигит" қиссалари учун.

3. Бадиий публицистика йўналиши бўйича — Раъножон Зарипова "Ўзбекистоннинг ҳар қарич ери бетакрор" публицистик тўплами, Хосият Бобомуродова "Қирқ қаҳрамон қиссаси" очерклар тўпламлари учун.

Танловда ғолибликни қўлга киритган барча асарлар Агентлик тасарруфидаги "Ўзбекистон", Чўлпон номидаги ва Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйларида чоп этиш учун тавсия қилинди.

Мазкур танлов республика ёзувчи-шоирлари, ёш ижодкорлар ижод фаолиятини рағбатлантиришга, адабиётимизда истиқлол жонкуярлари образларини яратишга, ёш авлодни истиқлол ғояларига садоқат, ватанпарварлик, инсонпарварлик руҳида тарбиялаш, китобхоннинг замон қаҳрамонлари тимсоли акс этган бадиий асарларга бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадларига хизмат қилажагини инобатга олиб, уни 2007 йилда ҳам давом эттириш мақсадга мувофиқ деб топилди.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Шундай даврда яшаяпмизки, ижтимоий тараққиётни, ёруғ келажакни соғлом ва пок маънавиятсиз тасаввур қилиш мушкул. Шу сабабли кишиларни, хусусан, ёш авлодни маънавий баркамол инсонлар қилиб тарбиялашга ҳисса қўшиш ҳар биримизнинг фуқаролик бурчимиздир.

Миллий истиқлол ғоясининг демократик жамиятни шакллантириш омили эканлиги, терроризм ва диний экстремизмга қарши курашнинг маънавий-маърифий асослари, миллий ғоя ва инсон ҳуқуқлари, маънавиятни шакллантиришнинг ижтимоий асослари, шахс ва ҳозирги замон масалалари маънавий тарбияда алоҳида ўрин тутади.

Маданият институтида ўтган малака ошириш курси машғулотлари айнан "Маънавият ва ижтимоий-иқтисодий тараққиёт" мавзуига бағишланди. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Миллий университет қошидаги олий педагогика институти билан ҳамкорликда ўтказилган тадбирда Маданият институти проректори А.Маврулов, профессорлар Ш.Шаропов, Б.Тўйчиев, А.Жалолов, Қ.Усмонов, Н.Алиқораев, М.Валихонов, Ш.Нуриддинов, Э.Ғозиев, А.Очилдиев, доцент Т.Шомансуровларнинг шу мавзудаги маърузалари тингланди.

Тўлан НИЗОМ,
Ўзбекистон халқ шоири

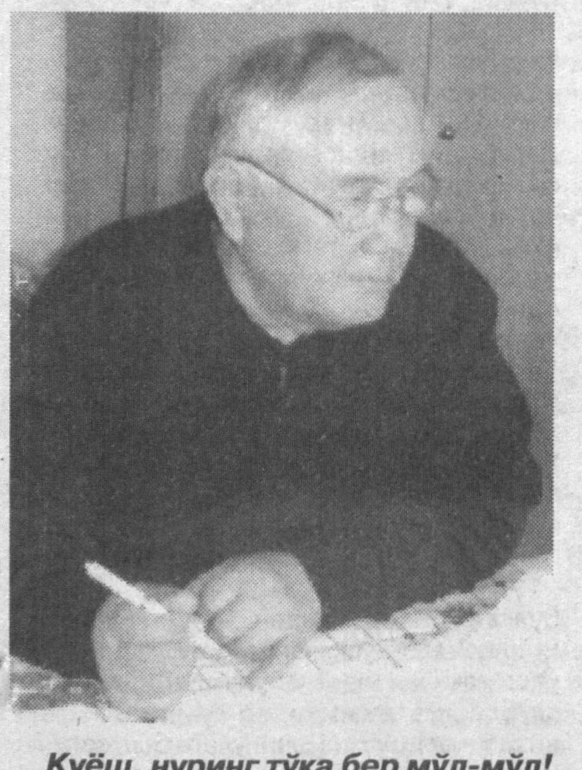

ҚУЁШ ҚЎШИҒИ

Достондан парча

Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!
ОЙБЕК

Аллоҳ бино қилган қудратсан,
Беминнат меҳрсан, ҳимматсан,
Энг тоза, энг саҳий кўнгилсан,
Сўлиш билмас қип-қизил гулсан,
Ё адоқсиз консан, бойликсан,
Чин гўзалсан, чин чиройлисан,
Отам бунёд этган хирмонсан,
Онам ёпган саҳарги нонсан,
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Коинотга сиғмайсан, асло,
Ҳар томчида аксинг бор, аммо,
Сенга кўзгу кенг мовий осмон,
Саратонда авжинг намоён,
Бўронга чап бергувчи шўхсан,
Бирор нени олмайсан, тўқсан,
Қоровулсан тўкин даламда,
Дам оласан капам, чайламда,
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Сенсан луччак шафтолида ранг,
Олма юзи тарангдан таранг,
Хўп қизариб солланган гилос —
Чўғланади қиз лабига хос.
Ҳикоянг бор ҳар бош узумда,
Олтиариқ боғи базмда,
Наманганда нашботинг маза,
Паркентда-чи анжир — мўъжиза.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Қайм анор ҳар донасида,
Ал Фарғоний Фарғонасида —
Бўз пахтаси зар толасида,
Шоҳимардон шалоласида,
Самарқанднинг дарвозасида,
Шаҳрисабз ҳаввозасида
Шаффофлигинг нақадар равшан,
Сеникидур бу илоҳий шаън!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Чўллар тафти авжланур сендан,
Сайҳун, Жайҳун мавжланур сендан,
Бухоронинг боғчаларида,
Хоразмнинг лагчаларида,
Ўзинг мавжуд, ўзлигинг мавжуд,
Сенда шундай аланга вужуд,
Қанотинг ўт, ҳаётинг оташ,
Қалбинг шоир қалбига туташ.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Нурсиз умр фақат зулумот,
Нур деб ўтар одам умрбод,
Ёдимда бор болалик чоғим,
Термулганим эди чироғим.
Ёш танимга ҳарорат бердинг,
Ҳам руҳимга нафосат бердинг,
Сен парвариш қилдинг беминнат,
Сўнг йигитлик келди пуршиддат,
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Табассуминг уйим ичида,
Набирамнинг кулдиргичида,
Қизларимнинг яноғидасан,
Ўғлонларим ётоғидасан,
Сен висолсан, бўса — оловсан,
Вафо кашф айлаган қаловсан,
Шул боиски талпинаман мен,
Нурланувчи қалбгинаман мен.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Юзингни тўсолмас булутлар,
Бағрингга киролмас бургутлар,
Измингдадир яшин-чақмоқлар,
Ҳукмингдадир зўр қалдироқлар;
Уммонлару денгизлар, тоғлар,
Саҳролар, шаҳарлар, қишлоқлар,
Сен ҳамиша қучоғимдасан,
Кўзимдасан, қароғимдасан.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Ой — севгилинг мисоли Лайли
Оқшом чиқур ваъда туфайли,
Аҳд-паймонин сақлаб пинҳона,
Теграсида қанча мастона —
Юлдузларни жамлаб, етаклаб,
Қош учириб, гоҳо қимтиб лаб,
Сўнг оҳиста бир-бир қўзғалур,
Қарай-қарай нигоҳим толур.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Ана "Миррих" кўринур порлоқ,
"Зуҳал" эса яна ҳам чақноқ,
"Муштарий"да тенгсиз табассум,
"Ҳулкар" қах-қаҳ отади бир зум.
"Олтин қозиқ" жилмас ўрнидан,
"Тарозу"да гап кўп бурундан,
Карашмали, нозли, "Шабоҳанг"
"Чўлпон" кулар, ёришади тонг,
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Хаёлимга осмон келур тор,
Осмонимда армонларим бор,
Ойга ҳали етганимиз йўқ,
Марсга экин экканимиз йўқ,
"Думли юлдуз" думидан ушлаб,
Ақлимизни ҳали биз пешлаб,
Сенга бормоқ, етмоқ даргумон,
Юксалмоқда зотан бу инсон!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Шу сабабдан гинам бор пича,
Уйқум қочди қоқ ярим кеча.
Бу дунёни кафтимда кўрдим,
Сен-да берган тафтимда кўрдим,
Азал музлик — Шимолий қутб,
Гўё менинг фармоним кутиб,
Қотиб қолди киприкларимда
Ўзим қурган кўприкларимдан —
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Уч юз олтмиш беш кун — бир бутун,
Ярми кундуз, ярми эса тун,
Қай бир жойда мутлоқ қоронғу,
Ҳароратсиз ерларда қайғу.
Сен унга-да ёғду сочмайсан,
Нечун ўтли қучоқ очмайсан,
Нечун улар сендан бебаҳр,
Ер битта-ку, битта-ку даҳр?
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Садо келди: Мен-ку яккаман,
Нур манбаи, нурга пакқаман.
Бор қўримни бераман ерга,
Бир заррасин, сен битар шеърга.
— Ҳақсан, — дедим, — сенда йўқ хато,
Шу-чун сенга қилгум иқтидо,
Зотим инсон, авлодим башар,
Лек, пешонам экан шўру-шар.
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Одам зоти бироз ношукур,
Туғилсак-да беғубор ва ҳур.
Кейин-кейин айниймиз аттанг,
Биров мўмин ва биров тажанг,
Биров бахил, биров бағри тор,
Биров бахтсиз, биров бахтиёр.
Сен бировин дилида борсан,
Ва бирови жисмида хорсан,
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Сен менга-да ўхшайсан баъзан,
Дардларим кўп, орзуим гулшан,
Баробарман мен ҳам барчага
Гулга, толга, яшил арчага —
Монанд кечар умр гузарим,
Кимдан камман, кимдан ўзарим,
Ҳаққа маълум, сенга ҳам аён,
Ози фойда, кўпроғи зиён...
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Жаҳолатдир бузув, кўпорув,
Табиатда йўқдир қутқарув,
Зилзилаю довул, қор-бўрон,
Ғала-ғовур бугун кенг жаҳон,
Авлодларнинг ҳоли не кечар?
Мушкулотни халқ ўзи ечар,
Маҳкам эрса иймон, эътиқод,
Парчаланур кишанлар кушод!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Йўлбошчим бор — офтобим менинг,
Мустақиллик — китобим менинг,
Пойтахтим бор — Шарқнинг жамоли,
Кундан-кунга ўсар камоли,
Шоирим дер — озод миллатим,
Фарзандим дер — ҳур мамлакатим,
Шунча фахр, виждоним билан,
Ўзбек деган унвоним билан —
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Соҳибқирон Темур барҳаёт,
Андижонда Бобур минган от,
Навоийнинг ғазали сенда,
Устодимнинг қалами менда,
Абдулҳамид Чўлпон нафаси,
Чил-чил қилди назм қафасин,
Боғларимга руҳлар юз бурди,
Хумо қуши ошиён қурди!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Аммо, кеча тонг пайти-саҳар,
Киндик қоним томган гул шаҳар —
Ўзим қурган ошиёнимга,
Жондан ортиқ Андижонимга,
Дайдиб юрган бир гала жосус,
Исён чўғин ташлади махсус.
Сўнг куйганда кўм-кўк майсалар,
Ёвларга сен санчдинг найзалар!..
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Саросима, душман "миш-миши"
Шаҳар ичра тингач хуружи,
Ёвга нафрат қайнади бирдан,
Огоҳ бўлиб юз берган сирдан.
Сен чиқмасдан келди Юртбошим,
Кечикиброқ қолдинг қуёшим...
Юртбошимиз деди сўз олиб:
Чин, ҳақиқат бўлғуси ғолиб!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Мен ўзгага юртим бермасман,
Ўзга бирор юртни демасман!
Ўзбекистон ўзимга керак,
Ўзбекистон — кўксимда юрак,
Ўзбекистон кўрар кўзимдир,
Тилим, дилим, айтар сўзимдир,
Сен самода бунга гувоҳсан!
Тақдиримдан ўзинг огоҳсан!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

Қуёш, сенга мен сиғинаман,
Мудом сени кўп соғинаман,
Сен Аллоҳим ёққан чироқсан,
Бизга дўстсан, бизга ўртоқсан.
Сен борсан-ки, тириклик абад,
Ерни гуллат, борлиқни ясат!
Сендай саҳий бўлмоқ истайман,
Ўзни бўл, бўл, дея қистайман!
Менинг йўлим сенга томон йўл,
"Қуёш, нуринг тўка бер мўл-мўл!"

2006 йил, феврал,
Тошкент.

Сайёра БЕКМИРЗАЕВА

"Алла" — она меҳри, орзу-умидларини ифодаловчи кўнгил нолалари, мангу барҳаёт қўшиқ. Токи ҳаёт бор экан, туғилиш ва вояга етиш мавжуд экан, бу қўшиқ асло тинмайди. У мурғак қалбларнигина эмас, дунёнинг ўзини ҳам аллалайди. Дуо бўлиб, эл-юртни бало-қазолардан, ёмон кўзлардан асрайди. Алла қўшиқларида, у қайси тилда, қайси оҳангда айтилмасин, онанинг қалб нолалари, юрак уриши ўз ифодасини топади. Алла — онаизорнинг Яратган эгамга илтижоси, ёруғ кунларга умид ва ишончи. Боласи ўсиб-улғайса, вояга етса, юрт корига ярайди. Шу боис алла ҳамиша ёқимли ва сержило. Бу ёруғ оламда она алласи сеҳридан баҳраманд бўлмаган, бу мангу илтижо оҳанглари вужудига ишонч ва ишқ бўлиб сингмаган одам боласини топиш мумкин эмас. Бешикда ётган чақалоқнинг илк тарбияси шу алладан бошланади. Она ўз қўшиғи билан фарзандини катта ҳаётга, унинг ногаҳоний паст-баландликларига тайёрлайди:

Бир сўзли бўл, болажоним, алла,
Дил сўзли бўл, жоним болам, алла.
Кўздан йироқ кўзмунчоғим, алла,
Ғиркўк келбат жон тойчоғим, алла...

Афсуски, кейинги йилларда Алла қўшиқларига бўлган эътибор маълум маънода сусайди. Бугун ёш оналарнинг ҳаммаси ҳам аллани маромига етказиб айта олади, дея олмаймиз. Узоқ ўтмишдан бери оғиздан-оғизга, бешикдан-бешикка ўтиб келаётган қадим халқ қўшиқларининг кўпи унут бўлиб кетди. Шу боис, мана бир неча йилдирки, Маданият ва спорт ишлари вазирлиги халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар республика маркази томонидан Алла қўшиқлари ижрочиларининг республика кўрик-танлови ўтказиб келинмоқда. Халқ оғзаки ижоди билан шуғулланувчи олимларимиз оналаримиз томонидан айтилаётган Алла қўшиқларини ёзиб олиб, нашрга тайёрламоқдалар.

Қуйида Сайёра Бекмирзаеванинг невaралари — Насибали, Нафис ва Азизаларга бағишлаб айтган алла қўшиқларидан намуналарни эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

"АЛЛА" — БАРҲАЁТ ҚЎШИҚ

БЕК ЎҒЛОНИМ, АЛЛА!

Бек боласи — бегижоним, алла,
Беклар беги бўл, ўғлоним, алла.
Беминнат, кенг яйловингман, алла,
Эмин-эркин яйраб юргин, алла.
Ҳимоянгда яроғингман, алла,
Қўрқмай, хушхон сайраб юргин, алла.
Бўлгин холис, оқ ниятли, алла,
Имонли, бўл ориятли, алла.
Яғринларинг қирдай бўлсин, алла,
Жисму жонинг кучга тўлсин, алла.
Бир сўзли бўл, болажоним, алла,
Дил сўзли бўл, жоним болам, алла.
Ухлаб қолгин, жоним қўзим, алла.
Ёруғлигим — икки кўзим, алла.
Бўтакўзли боғинг бўлсин, алла,
Бойчиборли тоғинг бўлсин, алла.
Кўздан йироқ кўзмунчоғим, алла,
Ғиркўк келбат жон тойчоғим, алла.
Бешигингнинг сеҳри борми, алла,
Ухлайсан-а осон, жоним, алла.
Ором олгин, меҳрибоним, алла,
Сенга садқа арзон жоним, алла.
Ҳар қошингга ҳавас қилсин, алла,
Қирқталар қиз ошиқ бўлсин, алла.
Кимлар сенга ҳасад қилса, алла,
Ҳасадидан ўзи сўлсин, алла.
Бек боласи — бегижоним, алла,
Беклар беги бўлгин, болам, алла.

ЧИННИГУЛДАЙ ЭНАЖОНИМ, АЛЛА!

Гўдаккина энажоним, алла,
Мурғаккина энажоним, алла.
Миттигина болажоним, алла,
Чиннигулдай жоним болам, алла.
Зийнату зеб-зеваржоним, алла.
Сут аралаш ҳидларингга, алла,
Тўйиб бўлмас, тўйиб бўлмас, алла.
Ўн ўғилнинг ўрнига ҳам, алла,
Қўйиб бўлмас-қўйиб бўлмас, алла.
Ўғилларнинг ўрни бошқа, алла,
Улар менинг эгаларим, алла.
Тинч осмоним, посбонларим, алла,
Беминнатдир еганларим, алла.
Қизалоғим, меҳрибоним, алла,
Навниҳолим, навбаҳорим, алла,
Меҳр деган сеҳри борим, алла,
Тилакдошим, юрак қоним, алла.
Ўн бармоғи ҳунар бўлгин, алла,
Ҳунаридан унар бўлгин, алла.
Қаро қошу камонимсан, алла,
Бағримдасан, жон-жонимсан, алла.
Ҳушёр одам узугини, алла,
Дарёларга туширмайди, алла.
Синамаган инсонларга, алла,
Ўз жонини топширмайди, алла.
Айтмасимдан дардларимни, алла,
Ҳис этарим, тушунарим, алла.
Менга қўнган гардларимни, алла,
Аяб, сийпаб тушираpим, алла.
Қирқта сочинг ўримига, алла,
Қирқта жоним бўлсин фидо, алла.
Ногоҳ бошинг оғрир бўлса, алла,
Онанг адо, онанг адо, алла.
Эмаётган қиз боланинг, алла,
Лаззатини туйганмисиз, алла?
Худо берган чиройига, алла,
Қарай-қарай тўйганмисиз, алла?
Кексалик ҳам гўдакликдир, алла,
Кексалик ҳам мурғакликдир, алла.
Сочларимга қиров қўнса, алла,
Бошингга бахт қуши қўнсин, алла.
Ўсгин бардам, бедард, беғам, алла,
Умр берсин қодир эгам, алла.
Роҳатланай, бўлгин гўё, алла,
Боғи эрам, боғи эрам, алла.
Соянгда мен ором олай, алла,
Чўғга ҳазор ис банд солай, алла.
Жоним энам, жоним энам, алла.
Миттигина энажоним, алла,
Чиннигулдай энажоним, алла.

ОТАУЛИ

ЙЎРИҚ

ҲИКОЯ

Кейинги ўн беш йиллик умрини қадимий Ясси қалъаси яқинидаги Янгиқўрғон қишлоғида ўтказган Ҳусайн сўфи Муҳаммад сўфи ўғли қирчиллама қирқ ёшида кутилмаганда ноаниқ бир хасталикка чалиниб, тўшакка михланди-қолди. Табиб-ҳакимлар беморни ҳар боб билан кўриб, дардига даво қидирдилар, лекин бу уринишлардан тайинли натижа чиқмади. Аслида-ку, нақ гирибонидан бўғиб олиб кетаётган дарднинг ўзи йўқ! Беморнинг ўзи ҳам аниқтиниқ "Фалон жойим оғриб турибди" деб кўрсатиб беролмайди...

Бир ойча аввал, одатдагидек, саҳармардонда таҳоратдан сўнг уйидан чиқиб, девор-дармиён қўшни мачитнинг мезанасига кўтарилди-да, муаззиннинг ўрнига азон айтди. Айни шу чоғда ўзини бардам-бақувват, овозини жарангдор ҳис қилди. Жума куни эди, одатдагидек, жамоа билан намоз ўқиганидан кейин ҳалимхона билан зикрхона оралиғидаги ҳужрада мачитнинг имом ҳатиби, мутаваллиси, яна бир неча кунда-шундалар билан биргаликда нонушта қилди. Кейин қироатхонага ўтиб, бир муддат мутолаага мук тушди. Тўрт-беш саҳифа ўқирўқимас, нимагадир кўз олдида ҳарфлар алланечук чаплашиб кетаверди. Толиқдим шекилли дея уйига чиқиб, пешин намозига қадар чўзилиб ётди. Қанча ухлаганини билмайди, алоқ-чалоқ туш кўриб, босинқираб уйғонди. Ўрнидан турганида... дабдурустдан гандираклаб йиқилди. Мана, қарийб бир ойдирки, кунига икки-уч маҳал ёлғиз ўғли Маҳмудга суяниб ҳожатга бориб келади. Табиблар берган эзибички, тутатқи, дамлама, яна бошқа алламбало эмлар, қани энди, зиғирча кор қилса! Бирон жойи оғримайди. Бирон нима ичкиси-егиси келмайди. Иштаҳа мутлақо йўқ! Ўрнидан турса гандираклаб йиқилаётгандек бўлаверади, шу боис уззукун узала тушиб ётади. "Шу қимизни ичинг, отдек бўлиб кетасиз" дея бошида парвона бўлаётган жуфти ҳалоли Бибиойша отиннинг гаплари ҳам ёқмайди. Хуллас, дарди оддийгина хонаки дард эмас, аллақандай дардисар! Табиблар беморнинг ранг-рўйини кўриб таажжубланадилар. "Кўринишингиздан, соппа-соғсиз!" дея кўнглини кўтарадилар. Муолажаларни тўлиқ олсангиз, иштаҳангиз очилиб, бўз йигитлардек чопқиллаб кетасиз", дея умидлантирадилар. "Бекордан-бекорга айланаверадиган қанақа бош бу бошингиз?" дея ўзларича ҳазиллашган ҳам бўладилар... Барибир натижа... Ё фалак! Қайдан ёпишди бу балойи ногаҳон?! Наҳотки шу алфозда ўлиб кетаверса?! Қирчиллама қирқ ёшида-я. Куни кечагина ўйнаб-ўйноқлаб юрган одам... балоғат ёшидаги ёлғиз ўғлининг бахти-ю тахтини кўрмай, уни етим қолдириб!.. Ё раббий! Наҳот бу ёруғ оламга келиб кўрган-боққани шу бўлса?..

Йўқ, Ҳусайн сўфи ўзини худонинг суюкли бандаси деб билганидан кейин ҳеч қачон ношукурлик қилмайди, албатта. Худога минг қатла шукурлар қилса арзийдики, у ҳалол-покиза умр кечирган зот Муҳаммад сўфи хонадонида таваллуд топди. Айни шу боисдан болалик чоғларидаёқ хатми қуръон қилиб, қорилик шарафига ноил бўлди. Навқиронлик йилларини Бухорои шарифда кечириб, машҳур мадрасада таҳсил кўргани-ю, бу мадрасанинг энг обрўли мударриси, мусулмон дунёсида танилли шайхулислом Баҳриддин Бухорий ҳазратларига куёвлик мартабасига мушарраф бўлгани учун ҳам беҳад-беҳисоб шукрона айтса арзийди. Ўн етти ёшида Саврон қалъасидаги мадрасалардан бирини битириб, араб, форс тили билан бирга ўзининг она тилида ҳам ўқиш-ёзишни пухта ўзлаштирган ягона зурёди, кўзининг оқу қораси Маҳмуд қоридек заковати ҳайратомуз ўсмирга падари бузрукворлик бахти... Худонинг суюкли бандасигагина насиб қиладиган улуғ бахт бу!.. Яратган Эгам, шундай оқил фарзанд ато этганинг учун ўзингга ҳазор шукур, лекин... Шу кетишда эрта-индин бандаликни бажо келтирса... бу ёруғ оламда Худодан бошқа ишонари-ю суянари йўқ дилбандининг ҳоли не кечади?! Энди фарзандлар роҳатини кўраманми деб турганида бу не кўргилик? Кўнглида бош кўтарган исённи базўр жиловлаб, ич-ичдан истиғфор келтирди: астағфурилло! Тавба қилдим, ношукур бандангни ўзинг кечир, Парвардигори Олам! Яна сенинг иродангга бўйсуниб, кўнглимдаги қирқ йиллик орзу-армонларим, бу орзу-армонларимни ифода қилгулик тил-забоним, дил сўзларимни уқишга қодир ақли бутун зурёдим борлиги учун ўзингга минг карра шукрона айтсам арзийди. Фақат сўнгги сўзларимни айтолмай армонда кетгулик қилмагайсан! Ўзинг ҳаммасидан огоҳсан, Яратган Эгам, токи тилдан қолмай туриб, ўғлимга қирқ йилдан буён юрагимнинг тўрида сақлаган кўнгил сирларимни, васиятимни айтиб улгурмоғим шарт!..

Кеча оқшом ўғлига аталган сўнгги сўзини "Насиб қилса, эртадан қолдирмайман, тонг отсин, айтаман!" деб ният қилган эди, бугун эрталаб...

Кутилмаганда мачитнинг имоми бир нотаниш йигитни эргаштириб, "ранг кўр-ҳол сўр"га кириб қолди. Бир муддатлик такаллуф-илтифотлардан сўнг имом ташрифдан муддаони тушунтирди:

— Манови биродаримиз бугундан бошлаб жанобларининг ўрнида мачитимизнинг сўфиси сифатида иш бошламоқчи бўлиб турибди, — деди нотаниш йигитга ишора қилиб. — Хабарингиз бор, анчадан буён мачитларимизда амри маъруф араб тилида олиб борилмоқда. Бизда араб тилида равон гапира оладиган одам ўзингиз эдингиз, тақсир, лекин сиз... Энди сизга Худо шифо берсин. Соғайиб чиққанингиздан

сўнг мачитимизнинг кутубхонаси билан ҳаттотлик ҳунари тағин ихтиёрингизда бўлур!.. Шунга... нима дейсиз, тақсир?..

Меҳмонларни кузатгач, ўрнига қайта чўзилди. Ўзини яна-да ҳолсиз-мажолсиз ҳис қилди. Ич-ичидан баайни бир тўфон бостириб келди. Хўш, буларнинг пойқадамидан муддао нима? Бемордан ҳол сўрашми ё... қачон ўлишини билишми?

Кутилмаган ташриф дард устига чипқон бўлди. Ишонган ёлғиз ўғлига васият айтиш қарори яна-да қатъийлашди:

— Ўғлим! — кейинги кунларда ҳар бир каломига интиғ-у, маҳтал бўлиб ўтирган нуридийдасига меҳр билан боқар экан. — Гапларимни жон қулоғингиз билан эшитинг. Ўн етти ёшингизда араб-у, форс тили билан бир қаторда она тилингизни ҳам бу бандаи ожиздан минг карра пухта билиб олганингиздан бағоят мамнунман. Энди... алҳамдулилло, сиз билан биз мўмин-мусулмонмиз. Аммо, шуни қулоғингизга қуйиб олингки, Қуръони Каримнинг араб тилида нозил этилгани бу миллат ва бу тилга алоҳида имтиёз бермайди. Аксинча, бу халқ ва бу тил ер юзидаги жамики бошқа халқлар ва тилларнинг ўсибуниши, гуркираб равнақ топиши учун мўътадил иқлим, қулай имконият яратиб бермоғи керак! Дини ислом билан Каломуллоҳнинг бекиёс қудрати, аввало мана шунда, ўғлим. Бас шундай экан, баъзилар ўзларининг сайидзодалигини писанда қилиб такаббурликка берилсалар, туркий тилга нописандлик назари билан қарасалар, мана шу биз яшаб турган заминдаги не бир ақлли бошлар ўз она тилларига бегонасираб қарасалар... бу аҳволда додимизни кимга айтишимиз керак?

Ўзингиз жиддийроқ бир ўйлаб кўринг. Жамики мусулмон дунёсида ҳадис илмининг сардори бўлмиш Имом Бухорий ҳазратлари қариган чоғларида қадр топмай, таҳдид-таадидилардан ўз киндик қони томган юртга қочиб қутулсалар. Фалсафа ва мантиқ илмини араб тилига қўшиб "Муаллими аввал" юксаклигига кўтарган Абу Наср Форобий ҳазратлари Халафда қариган чоғларида хорзорликда умр кечириб, камситишлардан ўлибгина қутулсалар!.. Бу қандай бедодлик, ахир!.. Мана, бир чеккасини ўз кўзингиз билан кўрдингиз, фақир ҳам она юртимда жон ҳовучлаб базўр яшадим. Айбим нима эди, билмайман, бу ерга келиб ҳам ўзим — рўшнолик, елкам — офтоб кўргани йўқ! Билмадим, бу аҳволда авлодларимизнинг, она тилимизнинг, умуман, Ота Туркистонимизнинг ҳоли не кечади? Хуллас калом ўғлим, Жаноби Ҳақнинг ҳузурига ёруғ юз билан бориш олдидан Сиздан ягона ўтинчим, ҳам сўнгги васиятим: она тилимиз хазинасидаги жамики зарра-ю нуқраларнинг ҳар бирини кўзларингизга тўтиё қилиб, йиғиб-териб, асраб-авайлаб, бир китобга жамулжам этсангиз! Шоядким ёзма нутқдан маҳрум бўлган, мана, энди оғзаки нутқдан ҳам тобора сиқиб чиқарилиб, кун-бакун ўлиб бораётган тилимизга қайта жон ато этиш бахти Сизга муяссар бўлса! Волидангиз билан сингилларингизни — сизга, сизни — Худога топширар эканман, жон ҳовучлаб Жаноби Ҳақдан илтижойим шу: илоҳо тилимизнинг бутун бойлиги-ю пурҳикмат сўзларимиз бағридаги маънолар хазинасини баайни келинчакнинг сепидек ярқиратиб ёзиш ва жаҳон аҳлининг кўзларига аён кўрсатиш имкониятини шу ягона зурёдимга беминнат ато этгайсан ўзинг!..

Дил қаъридан чиқиб дил қаърига етиб бораётган бу гаплардан ўспирин Маҳмуднинг юраги тўлиқди. Отасининг қоқшол қўлларини меҳр билан силаб, қоқсуяк кафтига лабини босди. Бутун вужуди титраб-қақшаб, жисми-жони ёниб-ўртаниб шивирлади:

— Бас, бўлди, кўнгилни вайрон қилманг, падари бузруквор! Васият айтишга зинҳор шошилманг, зеро сиз ҳали кўп яшайсиз, мен билан набираларингизнинг бахти-тахтини кўрасиз!.. Бу гапларингизни толиби илмга йўл-йўриқ сифатида қабул қилғайман, отажон!

Ҳусайн сўфининг бемажол қўллари зурёдининг бош-кўзини меҳр билан силади:

— Майли, сиз айтганингизча бўла қолсин, ўғлим!

...Бўлажак тилшунос олим, оламшумул "Девони луғатит турк" асарининг муаллифи Маҳмуд Қошғарийнинг тиниқ хотирасига ўчмас бўлиб муҳрланган ва бу буюк тилшуноснинг бутун умр йўлини аниқ-равшан белгилаб берган бебаҳо йўриқ эди бу!..

"БУ ЕРДА НИМА ҚИЛИБ ЮРИБСАН?"

Қатра

Туман газлаштириш идораси жамоасининг Янги йил базми узоққа чўзилмади. Ҳамма тарқалгач, уч-тўрт ҳамкасб бир пиёла чой баҳонасида суҳбатни давом эттириб, яна битта шишани "йиқитишди". Тўлқин ичмай, ҳушёр ўтирди, чунки у Турсунбойни йўл-йўлакай ташлаб ўтиши керак.

— Машинага ўтир, — деди у "Жигули"га имо қиларкан. — Сени кузатиб қўяман.

Турсунбой машинанинг орқа ўриндиғига жойлашди. Унинг бутун фикри-хаёли байрам дастурхонида ёнма-ён ўтирган Адиба ҳисобчида эди. "Сизнинг жамоада ўрнингиз бўлакча" дея такаллуф қилганида, Адиба жилмайиб қўйди. Аёлнинг ноз-таманноси, ёқимли карашмалари унинг кўз ўнгидан кетмай қолди.

Машина жойидан қўзғалгач, Турсунбой дўстининг ўгит-насиҳатларига парво қилмай, дўкондан торт харид қилди. Кейин Адибаларникига бирров кириб ўтишни оғайнисига қайта-қайта уқтирди.

— Хўп, майли, — деди Тўлқин айёрона жилмайиб. — Кўнглинг шуни тусаган бўлса, кириб ўтамиз.

Ҳадемай кайфи тароқ Турсунбойнинг юмшоқ ўриндиқда кўзи илинди. Пайтдан фойдаланган Тўлқин машинани учириб ҳайдаб, Турсунбойни уйига олиб келди.

— Тур, — деди у шивирлаб, — ҳурилиқоинг яшайдиган гўшага етиб келдик.

Турсунбой машинадан тушаркан, уёқбуёғини тўғрилаб, целлофан халтадаги тортни олишни ҳам эсдан чиқармади. Дарвоза қўнғироғини босиши билан эшик очилиб, хотини пешвоз чиқди.

— Ойпопук, сен бу ерда нима қилиб юрибсан?! — сўради Турсунбой кўзларини пирпиратиб. Кейин дарров ҳушёр тортиб, қўлидаги тортни хонимнинг қўлига тутқазиб:

— Янги йилинг билан, хотинжон!

Абдулла САИДОВ

Давра суҳбати

«БОЗОР АДАБИЁТИ»

ёхуд бадиий сўз масъулияти

Эркинлик шароитида турфа хил нашрларнинг пайдо бўлиши каби, бадиий ижоддаги изланишларнинг хилма-хиллиги ҳам табиий ҳолдир. Айни пайтда, миллий насримиз анъаналарини давом эттириб, жаҳон адабиёти тажрибаларидан илҳомланиб ёзилган асарлар пешма-пеш чоп қилиниб турибди. Шу қатори, кейинги пайтда "бозор адабиёти", деб аталаётган оқим ҳам пайдо бўлди. Асосан, кутилмаган воқеаларга сероб, саргузашт ва детектив асосига қурилган бундай ҳикоя, қисса ва романларга муносабат ҳам турфа хил.

Газетамиз "Муҳаррир минбари", "Бир асар ҳақида икки фикр" рукнлари остида бу турдаги асарларга эътибор қаратиб, бир қанча танқидий мулоҳазаларни ўртага ташлади. Бунинг натижасида, газетхонлардан келган мактублар, жамоатчилик, ижодкор ва мунаққидларда туғилган фикрларни жамлаб, айрим масалаларни ойдинлаштиришни лозим топдик: чунончи, бадиий адабиёт бозор муносабатларига мослашадими? Ҳозирги насримизда чинакам саргузашт, детектив асарлар борми? "Бозор адабиёти" намуналарининг кўпчилик томонидан ўқилаётгани сабаблари нимада? Бу турдаги асарларга адабий танқиднинг муносабати қандай?..

Шу сингари саволларга аниқлик киритиш мақсадида бир гуруҳ адиблар, адабиётшунос ва мунаққидларни давра суҳбатига чорладик. Қуйида уларнинг мазкур муаммолар бўйича фикр-мулоҳазалари билан танишасиз.

Омон МУХТОР

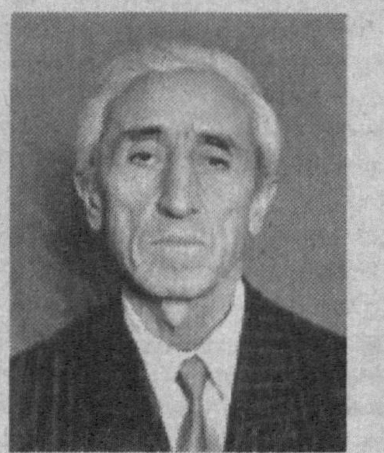

Йўлдош СОЛИЖОНОВ

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

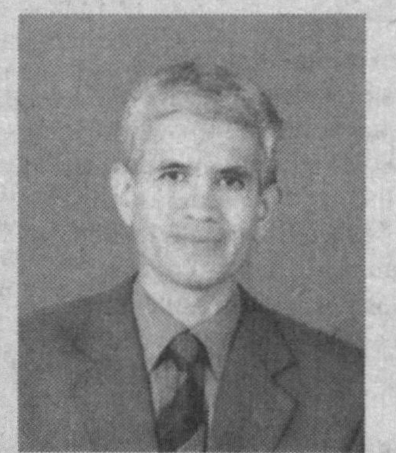

Абдулла УЛУҒОВ

Баҳодир КАРИМ

Абдуқаюм ЙЎЛДОШ

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД: — Ҳар қандай адабий жараён ўзининг ички қонуниятларига бўйсунади. Адабиётда қандай асарлар яратилаяпти, ижодий муҳит, қайфият қандай, бадиийлик мезонлари тўғри танланганми-йўқми — буларнинг бари ўша қонуниятнинг самараси. Яратилаётган асарлар адабий жараённинг муайян мавқедаги ҳодисаси сифатида яшашга ҳақли, лекин фавқулодда бадиий қимматга эга бўлган битта асар адабий жараённи ўша кўзга кўринмас қонуниятлари билан қўшиб ўзгартириб юборишга қодир. Бунда жанрнинг ҳам, қайси йўналишда ижод қилишнинг ҳам аҳамияти унчалик катта эмас. Муҳими — юксак бадиий маҳорат билан яратилган асар бўлиши! Фақат бундай асар яратилишига олиб борадиган "сўқмоқ" хилма-хил изланишлар майдонини кесиб ўтишида ҳикмат кўп. Бугунги адабий изланишлар майдонимизда "бозор адабиёти" издиҳоми пайдо бўлган экан, марҳамат, бу майдон чавандозлари эмин-эркин от сураверишига монелик кўрсатмаслик тарафдориман. Фақат "бозор адабиёти", "енгил асарлар" сингари атамалар замиридаги киноя ва беписандликка қўшилмайман.

Хуллас, изланишлар хилма-хиллиги бадиий тафаккур эволюциясига ижобий таъсир кўрсатади, улар қанча кўпайса бош устига, лекин ушбу изланишлар хилма-хиллиги ўз ёғига ўзи қоврилиб қолиши чатоқ. Чунки адабий жараёндаги ҳар қандай янгиланиш, интилиш муносабат билан тирик. Муносабат — бадиий ижодга ҳаёт бахш этувчи қудратли куч. Бизнинг "бозор адабиётимиз" малакали ва холис муносабатга жуда муҳтож!

Омон МУХТОР: — Хуршид таъкидлаётган изланишлар жараёнида детектив йўналиш алоҳида бўй кўрсатаётганини айтиб ўтишим керак.

Бир томондан, саргузашт, детектив асарлар қадимдан яратилиб келинган. Иккинчи томондан, жаҳондаги яхши адабиёт намуналарининг аксарида саргузашт, детективга хос белгилар кўзга ташланади. "Одиссея" ёки Шекспир, Молйер, Шиллер асарлари бунга ёрқин мисол. Дон Кихот, Гулливер, Робинзон Крузо ҳақидаги асарлар, яна "Том Сойернинг саргузаштлари"... Адабиётимизда ҳатто "Ўткан кунлар", "Сароб" сингари машҳур романларда ҳам саргузашт, детектив белгилари бор. Асар сирли, жозибали, ўқишли бўлиши муҳим. Эҳтимолки, бу кунги изланишлар ҳам шундан келиб чиққан... Дейлик, Честертон, Конан Дойл, Агата Кристи, Жорж Сименон, Чейз, Гарднер асарлари жаҳонда миллионлаб ўқувчи томонидан ўқилаётган экан, буни тасодиф деб тушуниш мумкин эмас. Саргузашт, детектив йўналиш анъанавий жиддий адабиётни инкор этмаган ва ҳеч қачон инкор этмайди. Гап қизиқарли ижро шакли баробарида, асарни саводли, савияли ёза олишда! Асарга, у ҳаётий, маҳорат билан ёзилганми, йўқми, шунга қараб баҳо беришга тўғри келади.

Абдулла УЛУҒОВ: — Адабиёт азалдан "сўз санъати", "ҳаётнинг бадиий акси", "ҳаёт ойнаси", деб таърифлаб келинади. Аксарият асарлар бу таърифларга муайян даражада мос келади. Аммо адабиётнинг "сўз санъати" сифатидаги қиёфаси, моҳиятини намоён этадиган асарлар ҳамма даврларда ҳам камёб бўлади. Зеро, адабиёт бамисоли дарё. Бу дарё гоҳида ўзанини тўлдириб пишқириб оқади. Гоҳида жилдираб ҳам қолади. Баъзан унинг суви тиниқ, баъзан бўтана, лойқа бўлади. Матбуот саҳифаларини, китоб расталарини турли олди-қочди, ур-сур воқеалар баёнидан иборат "битик"лар босиб кетиши бу "дарё"да бўтана, лойқа оқаётганидан далолат беради.

Йўлдош СОЛИЖОНОВ: — Ҳа, бозор шароити шу экан-да деб, "сариқ матбуот"да, хусусий нашриётларда турли савиядаги, баъзан маза-матрасиз асарларнинг босилишига бепарво қарадик. Айниқса, кейинги беш-олти йил ичида олди-қочди воқеаларни "тасвирловчи" енгил китоблар бозори қизиб кетди. Қотиллик, фоҳишабозлик, ўғрилик, зўравонлик тўғрисида завқ-шавқ билан ҳикоя қилинган асарлар давомли эълон этилаётганига гувоҳ бўлаяпмиз. Нашриётлар эса, бундай харидоргир маҳсулотларни тезкорлик билан нашр этишга киришди. Уларга пул бўлса, бас! Адабиётнинг эзгулик элчиси эканлиги, тарбиявий аҳамияти улар учун иккинчи даражали ишга айланди. Бироқ анча вақт бу ҳолатга муносабат билдирадиган мард топилмади. Хайриятки, бу жимжитликни биринчи бўлиб, "ЎзАС" газетасида эълон қилинган "Муҳаррир минбари" рукнидаги мақолалар бузди. Уларда "бозор адабиёти" нафақат китобхон онгини заҳарлаши, айни чоғда, бундай енгил-елпи ёзилиб босилаётган китоблар ёш талантларга салбий таъсир кўрсатиши мумкинлиги тўғрисида бонг урилди.

Албатта, бадиий ижодда изланишларнинг хилма-хиллиги, услублар ранг-баранглиги табиий ҳол. Бундай хилма-хиллик аввал ҳам бўлган, бундан кейин ҳам бўлади. Буни фақат сўз эркинлигига боғлаб қўйиш, менингча, тўғри эмас. Ахир, демократиянинг ҳам чегараси, талаблари бор-ку!

Мен бадиий адабиётнинг тарбиявий, эстетик вазифаларини устувор деб билган бир мутахассис сифатида, ҳозирги адабий жараёндан тўла қониқиш ҳосил қилолмайман. Ижод эркинлиги замирида, аввало, адибнинг ўз халқи, Ватани ва унинг маънавий кўзгуси ҳисобланган адабиёти — сўз санъати олдидаги буюк масъулиятини тушунаман. Ана шу масъулиятни чуқур ҳис этган ижодкор асарида нимани қандай ёзиш кераклигини олдиндан ўйлаб олади. Хаёлига келган, эшитган ёки қайсидир чет эл китобида ўқиган воқеа-ҳодисаларни қоғозга туширавериш билан моддий бойликка эга бўлиш мумкин, лекин обрў ололмайди. Эрнест Хемингуэй таъбири билан айтсак, нуқул олди-қочди, урйиқитни ифодалаш билан бозорга чиқиб "бой бўлишни истаганлар ёзувчиликни ҳавас қилмай қўя қолсинлар".

Баҳодир КАРИМ: — Бугунги кунда енгил-елпи асарлар кўпайганининг асосий сабабларидан бири сўз масъулиятини ҳис қилмаслик, албатта. Кимгадир: "Нима учун ёзаяпсан, сўзинг кимга керак экан?", деган саволларни бериш мумкинми?

Ёзиш — ихтиёрий иш. Истеъдодли ҳам ёзади, истеъдодсиз ҳам. Француз адабиётшуноси Роланд Барт ижод моҳияти устида фикрларкан, "ёзувчи" (писатель) ва "ёзғувчи"ни (пишуший) фарқлаб тушунтиради: "Ёзувчи вазифа бажаради, ёзғувчи ёзиш билан машғул бўлади". Уларни олим грамматикадаги "эга" (ёзувчи) ва "кесим" (ёзғувчи)га ўхшатади. "Ёзувчи шундай кишики, гарчи илҳоми бўлса-да, ўз сўзига ишлов беради, уни пардозлайди. Унинг вазифаси шу ишга сингиб кетади. Ёзувчилик фаолиятида икки хил қоида бор: санъат қоидаси (композиция, жанр, дастхат) ва ҳунар (сабр-тоқат, меҳнат, таҳрир-тузатиш ва матнни мукаммаллаштириш). Ёзувчини ҳар доим: нега дунё шундай, бу ҳақда қандай ёзмоқ керак, деган саволлар безовта этади. Ёзувчи ўша жумбоқлар устида бош қотириб, ҳар хил йўлларга кириб чиқади...", деб ёзган Р.Барт.

У ёзғувчиларни "транзитив" (ташувчи) типидаги одамлар, дейди. Улар ўз олдига гувоҳлик, тушунтириш ва ўргатиш каби мақсадларни қўяди. Ёзғувчидаги асосий хусусият — соддалик, гўллик. У ўз сўзларим билан дунёдаги мавҳум нарсаларни ойдинлаштирдим, дея ўйлайди. Воқеликка бир хил маъно юклайди ёки ҳеч бир баҳссиз, шунчаки масалалардан хабар беради. Ёзғувчининг функцияси — ҳар доим ва ҳар жойда ўйлаган нарсасини тўхтовсиз айтавериш, холос.

Бугун ҳар ким иқтидорига яраша ёзмоқда ва ёзганларини сотмоқда. Афсуски, муқова ичига солинган ҳар қандай матнлар йиғиндисини асар, деб тақдим қилиш ярамайди. Ваҳоланки, адабиётнинг юки оғир, сўзнинг масъулияти, жавобгарлиги катта. Бадиий адабиётнинг сўз санъати даражасида ҳис этилмаётгани ачинарли. Образли тафаккур, рамзлар тилининг жозибаси, бадиий характерлар яратиш сингари том маънодаги талабларга — сўзга масъулият билан ёндашмоқ лозим.

"Бозор адабиёти" — бозорбоп. Агар бу типдаги китоблар, ҳеч бўлмаганда, бозор аҳлини эзгуликка чорласа, уларни тош-тарозидан урмасликка, тўғриликка ундаса — яхши. Аммо шунда ҳам у ўткинчидир.

Абдуқаюм ЙЎЛДОШ: — Шуни ҳам тан олиш керакки, бугунги кунда яхши асарлар ҳам яратилмоқда, халқимиз томонидан севиб ўқилмоқда. Китоб дўконларига бир кириб кўринг-а. Китоблар ранг-баранглигидан кўзингиз қамашгудек! Аммо...

Кўчага чиқсангиз, бозорчи қўшнингиз семиз, ялтироқ муқовали китобни қўлтиқлаганча олдингизга келади ва маънодор илжайган кўйи писанда қилади: "Китоб деб буни айтадилар-да! Битта кетворгани ўнтасиминан юриб-юриб, ўн биринчисига тегаркан-кетаркан. Бу ўн биринчиси ўзининг ўгай акаси бўлиб чиқаркан!.. Лекин қизталоқ ёзувчи жа боплабди-да!". Ўша "қизталоқ ёзувчи"нинг исм-шарифидан бохабар бўлмоқ қасдида китобга қўл чўзасиз. Аммо қўшни дарров ўзини сиздан нари олади: "Очередда туриб, кеча олдим. Бугун қайтариб обориб беришим керак...".

Оммабоплик — мезон эмас, дея такрорлашни хуш кўради бир қаламкаш дўстимиз. Унда нима? Савия пасайишининг оммавий кўринишими?

"Ҳазми енгил" асарлар ҳамма даврларда ҳам ёзилган. Аммо ҳеч қачон бугунгидай, бемаза қовуннинг уруғига ўхшаб, урчиб кетмаган бўлса керак. Фикримча, бундай китоблар адабиётга ўқувчининг савиясини пасайтиришу, ҳақиқий асарларнинг нуфузини тушириб юбориш орқали "хизмат" кўрсатади.

Мутахассислар бир қўшиқ ёки мусиқа узлуксиз такрорланаверса, бора-бора эшитувчининг миясига ўрнашиб қолади, дейишади. Шундай ҳолни бадиий адабиётда ҳам кузатиш мумкин. Қўлма-қўл бўлиб ўқилаётган китоб бадиий савияни белгилайди, ўқувчи онг-тафаккурида: "Энг яхши асар шу!" деган ҳукмни уйғотади. Ишонаверинг, кейин бу ҳукмни ўзгартириш осон кечмайди.

О.МУХТОР: — Бундан анча йил бурун биз билган олим Мустақим Мирзаев, адиба Кибриё Қаҳҳорованинг муштарак бир одатлари бўларди. Улар қайсидир газета ёки журналда кўп хато учраса, ўша газетани, журнални қоп-қора қилиб чизиб, редакцияга — кўринглар, деб жўнатишарди. Ҳозир газеталар, журналлар, китобларда шу қадар сон-саноқсиз хато ўтаяптики, бу ўзи нима бўлаяпти, деб беихтиёр ажабланасан. Баъзан Мустақим ака, Кибриё опани эслаб туриб, қўлинг қичийди. Лекин ўнлаб муҳаррирдан қайси бирига "ақл ўргатса" малол келмаслигини ўйлаб, қўл силтаб қўя қоласан. Сўзим қуруқ бўлмаслиги учун бир газетадан икки-уч мисол келтирай: "Бу инсон ҳақида аниқ бир тўхтамга келиш қийин", "хонандамиз мен билан давом эттирмоқчилигини айтди", "экранда яхши бола бўлиш осон"... Ҳарфий хатолар-ку, ғиж-ғиж. Крилчада "ҳ" билан "х"ни ажратолмаганлар ҳамма ерда лотинчада ҳам "х" ўрнида "ҳ" ("н") шаклида ёзишаётганини айтмай қўя қолай.

"Бозор адабиёти" деган гап менга унчалик тўғри туюлмайди. Чунки ҳар қандай асар "бозоргир" бўлиши керак, аслида китоб ҳам — бизнес, бир пайт одамлар китобни ойлаб, йиллаб навбатда туриб чиқаришган, биз ҳозир фақат шу бизнесдан фойдалана олмаяпмиз, холос. Яшириб нима қилдик, китоблар омборларда тахланиб ётибди. Китоб тарғиботи анча суст... Саргузашт, детектив тушунчаси билан "енгил асарлар" деган баҳони ёнма-ён қўйиш ҳам ўринсиз. Ёзувчиларимиздан Худойберди Тўхтабоевнинг қатор асарлари, Тоҳир Маликнинг "Шайтанат" ёки Саид Равшаннинг "Қиронча" асарини қизиқиб ўқийсан. Уларни "Умри қисқа, тезда унутилиб кетади" деёлмайсан, айримлари ўн йил, йигирма йил, айримлари ярим асрдан буён яшаяпти. Ўқувчига баҳрамандликдан ташқари, маънавий-руҳий озиқ ҳам бераяпти.

Х.ДЎСТМУҲАММАД: — Мен табиатан саргузашт, детектив асарлар китобхони эмасман. Бундай десам, мен учун ардоқли асарлардан бири бўлмиш "Жиноят ва жазо"ни айни детектив асар, дегувчилар ҳам бор. Тўғри, романда детектив ва саргузашт унсурлари талайгина, лекин улар буюк адиб қаламига мансуб юксак бадиий психологик таҳлиллар замиридаги бир фон, холос.

Бизнинг саргузаштларимиз, детективнависларимизда энг катта қусур худди шу ўринда билинади: яъни воқеалар тафсилоти биринчи ва асосий мақсадга айланиб кетади, бадиий адабиётнинг асосий талабларидан бўлмиш — инсонни ўрганиш ва таҳлил этиш вазифаси, бурчи эътибордан четда қолади. Ваҳоланки, саргузашт ва детектив асарларга хос бўлган ўта зиддиятли ва тўқнашувларга бой ҳолатларда бунга жуда катта имконият очилади. Бироқ кимдир инсонни тушуниш йўлини танласа, кимлардир тўқнашувлар занжирини тўқишга мойиллиги кучайиб кетади. Саргузашт ва детектив асарларимиз "тоши"ни шу мезон посангисига қўйиб кўрилса, кўпгина ҳақиқатлар ойдинлашади-қўяди.

Бу мулоҳазалар китобхонларимизга ҳам тааллуқли: ким қайси жиҳат устунлик қилган асарлар мутолаасига мубтало эканига қараб уларнинг савиясини фарқлаш қийин эмас.

Ўтган асрнинг 60-йиллари охирида Искандар Қаландаровнинг "Шоҳидамас, баргида" повести ўқувчилар оғзига тушган. Янглишмасам, повест детективнамо руҳда ёзилгани сабабли гўё шўро турмуш тарзига хос бўлмаган воқеалар асос қилиб олинган, деган важ билан танқидга учраган. Раҳматли Ўлмас Умарбековнинг "Одам бўлиш қийин" қиссасида ҳам детектив унсурлари бўлгани майда-чуйда "баҳс" қўзғаган. Айтмоқчиманки, замонавий реалистик адабиётимизда детективнавислик туғилиб улгурмай бўғилган. Тасаввур қилайлик, ушбу жанр азалдан майдонга эмин-эркин чиқиб, айрим жўн, ўргамчик изланишлар ўша кезлардаёқ бартараф этилганида эди, ҳозиргача озмунча йўл босиб ўтилмаган, манзара ҳам буткул ўзгача бўлиши муқаррар эди.

Жаҳон адабиётига мансуб мисолларни қўятурайлик, ўзимизнинг "Ўтган кунлар"да ҳам детектив бор. "Шум бола" саргузашт асар, лекин у улкан маҳорат намунаси бўлгани учун давр синовларидан беталофат ўтиб келаяпти. Шу билан бирга, эътироф этмоқ ҳам керакки, боқийликка даъво қилмайдиган, ҳатто метронинг у бекатидан бу бекатигача оралиқда ўқиб ташлаб юборишга мўлжалланган детектив ва саргузашт "асар"лар ҳам оз эмас.

Б.КАРИМ: — Ҳақиқатан ҳам дардсиз, енгил-елпи асарларнинг унутилиб кетиши тайин. Бир тасаввур қилайлик, ўтган йигирманчи асрда юзлаб ҳикоя ва қиссалар ёзилган. Улардан бир антология тузмоқчи бўлган одам қийналиб қолади. Умрбоқийларининг кўплигидан эмас, албатта... Нега шундай? Нега умрбоқий асарлар кам? Енгил асарларни ҳам кимлардир ёзган. Уларнинг ҳам муаллифлари бор. Демак, ўша асарларни ёзувчи — санъаткор эмас, ёзғувчи ёзиб ташлаган.

Азалий адабий мавзулар оригинал тарзда тасвирланмаса, ёзувчи тақлид доирасида қолиб кетса, ўткинчи асарлар кўпаяди. Адабий назарий қоидалардан бири — мазмуннинг оригинал бўлиши эмасми? Мавзу азалий бўлиши мумкин. Аммо ўша мавзунинг оригинал баёни ижодкорнинг "мен"ига дахлдор масала. Унутилишга маҳкум асарларда ижодкор ШАХСИ бўлмайди.

Энди китоб ўқишга келсак, бу ҳар кимнинг шахсий иши. Ҳар ким ҳар хил мақсад билан китоб ўқийди. Аспирант диссертация ғамида китоб варақлайди. Журналист таъсирчан жумла излайди. Шоир қофия учун сўз ахтаради. Давракашнинг дарди ҳам маълум. Юки енгил асарлар ўқилаётган экан, ўша асарларни ўқиётганларга ўқишни тақиқлаб қўйиш мумкин эмас. Китоб танлаш инсоннинг маънавий даражаси билан боғлиқ. Вақт борида дунёда гениал саналган асарларни ўқиб қолиш керак. Аммо гениал саналган, янгича назарий қарашлар учун асос бўладиган асарларнинг талабгори кўп эмас. Рус адабиётшуносларидан бири: "Книги для многих вначале пишутся для немногих", деган бир тезисни илгари суради.

Юки енгил асарлар ўқилаётган экан, бунинг сабабини ўша ўқувчининг эстетик тарбиясидан излаш лозим. Нимадир олса керак-да. Куйган юрак-бағрига ўша асарларни ўқиб, сув сепса керак. Бири ёзиб енгиллашса, бири ўқиб енгиллашади. Ўзидаги турли-туман нуқсонларни бошқаларда ҳам кўради, шундан таскин топиб яшайди.

Й.СОЛИЖОНОВ: — Ҳа, даврадошлар тўғри таъкидлашганидек, саргузашт, детектив деган ном остида чиқаётган "асарлар" жуда кўпайиб кетди. Бироқ учидан иккитаси бу жанр талабларига жавоб бера олмайди. Уларнинг энг яхши намуналари қаторига мен Тоҳир Маликнинг "Шайтанат" тетралогиясини, Ҳожиакбар Шайховнинг қисса ва романларини, Омон Мухторнинг "Кўзгу олдидаги одам", "Тепаликдаги хароба" асарларини киритган бўлардим. Уларда муаллифларнинг ғоявий мақсади аниқ ва воқеалар тасвири ҳам, қаҳрамонлар хатти-ҳаракати ҳам ана шу мақсадга йўналтирилган.

Бундан 20-30 йиллар муқаддам бу жанрда саноқли ёзувчиларгина асарлар ёзишарди. Йўқ, бундай камёбликка социалистик реализмнинг ҳам, мафкуранинг ҳам дахли йўқ эди. Адибларнинг ўзлари бу жанр олдидаги масъулиятни чуқурроқ ҳис қилишарди, шекилли. Ҳозир эса, бундай асарларни потирлатиб ёзиб ташлайдиган "уста" ёзувчилар хийла кўпайиб қолди. Нуриддин Исмоилов икки йилдаёқ 4та ("Ўлимга маҳкум қилинганлар", "Жаҳолат қурбонлари", "Бургут тоғда улғаяди", "Миллиардерга қўйилган тузоқ"), Эрдавлат Одилов 2та ("Киткон" номли дилогия) роман ёзиб ташлади. Улар, шу кетиши бўлса, яқинорада романнависликда рекорд ўрнатадилар. Лекин уларни кимлар ўқияпти, асарларидан нимани ўрганаяпти?

Тўғри, бу ерда айтилганидек, "бозор адабиёти", "енгил китоблар"нинг умри қисқа бўлиши, айниқса, ҳозир жадаллик билан олиб борилаётган маънавий-маърифий тадбирлар ўз самарасини бергач, унутилиб кетиши мумкиндир. Бироқ уларнинг асорати-чи?..

Х.ДЎСТМУҲАММАД: — Ўзбекистон халқ ёзувчиси Тоҳир Малик "Шайтанат" тетралогиясининг биринчи китобидаёқ адабиётимизга қанчадан-қанча янги қаҳрамонлар, янги образлар, янги типлар — янгича бадиий талқинлар олиб кирди. Шу билан бирга, Тоҳир ака кўплаб ёш қаламкашларга шайтанат эшигини очиб берди, ўша оламда адабиёт нуқтаи назаридан очилмаган қўриқлар тўлиб-тошиб ётганини, бизнинг адиблар ҳам ўша "қўриқ"лар томон дадил юришлар қилишлари мумкинлигини амалда кўрсатиб берди. Чунончи, мен ижодини изчил кузатиб бораётган ёш адиб Нуриддин Исмоиловнинг кейинги уч йил ичида чоп этилган олти китобининг бештасида мавзу шу: разолат салтанати!

Нуриддин туркум ҳикояларидан сўнг "Ўлимга маҳкум қилинганлар" романини ёзди, изма-из унинг давоми "Жаҳолат қурбонлари" нашрдан чиқди. Ҳар иккала китоб яшин тезлигида тарқади. "Буёғи қандай давом этаркан?", "Қаҳрамон яна қандай саргузаштларни бошидан кечираркан?", деган саволлар кенг омма диққатини тутиб, уни шитоб билан ўқишга ундади. Мени асардаги энг мураккаб ҳолатлар ҳам муаллиф томонидан жуда бемалол ва табиий ҳолдек тасвирланиши мафтун этди. Роман қаҳрамони Собир учун мушкул ҳолат, вазият деган тушунчанинг ўзи йўқ. У неча бор муқаррар ўлим билан юзма-юз келади, лекин тушкунликка тушиш, тақдирни қисмат ихтиёрига топшириш туйғуси Собир учун ёт. У афсонавий эртак қаҳрамонлари сингари ҳар қандай ҳолатда жонини сақлаб қолади. Муҳими — муаллиф ўқувчини шунга ишонтиради. Асар қаҳрамони бирон лаҳза бўлсин, ўзидаги жисмоний ва ақлий имкониятнинг чексизлигига шубҳа қилмайди, мана шу некбинлик руҳи китобхонга ҳам юқади. Қаҳрамон образидаги яна бир жозиба шундаки, у ўзидаги тегирмонга тушса ҳам бутун чиқиш хусусиятлари, яъни имкониятларини фақат эзгулик йўлида — оддий одамларнинг корига яраш йўлида ишлатади.

Романнинг мантиқий давоми бўлмиш "Жаҳолат қурбонлари"да ҳам Собир образидаги мантиқ бузилмайди. Муаллифнинг сюжет йўналишини усталик билан қуриши, воқеалар силсиласидаги тарангликни сақлай олишига ҳавас қилса арзийди. Шу аснода қаҳрамон руҳий дунёсидаги мураккаб қатламларга мурожаат этишни ҳам унутмайди. "Бургут тоғда улғаяди", "Омонат ғор сири" шу борадаги изланишларда ўзига хос босқич вазифасини ўтаган бўлса, "Иблис салтанати" романида у разолат дунёсида яшаб юрган кимсалар муҳитида ҳам ўша муҳит "қаричи"га сиғадиган даражада адолат, инсонийлик аломатлари мавжудлигини тасвирлашга уринади.

Нуриддин Исмоилов ижоди юзасидан айтиладиган мулоҳазалар ҳам бор, албатта. Чунончи, у коллизиялар такрорига йўл қўймаслик, психологик таҳлилни чуқурлаштириш, жуда яхши топилган тимсолларни асарнинг умумий руҳига сингдириб юбориш, сюжет ва персонажларнинг мантиқий ривожига дахл кўрсатмаслик борасида ўз услубига сайқал берса, деган ниятлар билдиргим келади. Шу ўринда иқтидорли қаламкаш дўстимнинг ижодий лабораториясига доир бир "сир"ни фош этсам: Нуриддин романларини ҳафта сайин чоп этиладиган "Ҳордиқ" ва "Чархпалак" газеталарида сонма-сон ёритиш мажбуриятидан келиб чиқиб қоғозга туширади. Газетачиликда буни тушуниш мумкиндир, лекин бундай шиддатли сермаҳсуллик асарлар савиясига путур етказиб қўймаслигини жуда-жуда истар эдим.

Бир сўз билан айтганда, Нуриддин Исмоилов асарларини ўқиб туриб бир ҳақиқатга амин бўласан киши: осон ўқиладиган асар ҳам зинҳор осонлик билан ёзилмайди!

А.УЛУҒОВ: — Саргузашт, детектив асарларнинг ишқибозлари ҳамиша кўп бўлган. Шунинг учун бу хил асарлар барча мамлакатларда бадиий адабиётнинг сон жиҳатдан асосий қисмини ташкил этади. Э.Хеменгуэйнинг асари Нобел мукофоти билан тақдирланган бир пайтда Америкада Э.Берроузнинг Тарзан тўғрисидаги туркум асарлари қўлма-қўл ўқилган. Ваҳоланки, кенг омма эътиборини жалб этган туркум асарлар ёзган бу қаламкашнинг номи ҳам, асарлари ҳам тезда унутилган. Россияда ҳам Ф.Достоевский, Л.Толстой яшаган даврда Ф.Булгарин, А.Орлов, О.Сенковскийнинг қисса, романлари, Н.Полевойнинг драмалари, Н.Куколник, В.Бенедиктов шеърлари оммабоп китоб сифатида қайта-қайта чоп этилган.

Саргузашт, детектив воқеалар баёнидан иборат "бозор адабиёти" ҳам аслида маданиятнинг бир тармоғи. Маданиятнинг бу тармоғи кенг илдиз ёйди. Бундан сал аввалроқ "жангари" фильмларни томоша қилишга ўч эдик. Ҳозир ёшлар ҳам бу хил фильмларга қизиқмай қўйишди. Яъни одамларимиз жангарилар тўғрисидаги ёлғон-яшиқ томошалардан "тўйди". Расталарни тўлдириб турган хусусий газеталар саҳифаларидаги ранг-баранг детектив "битик"лар ҳам, албатта, кишиларнинг меъдасига тегади. Чунки кўпчилик ўқиган, томоша қилган нарсаларининг нимага арзишини аста-секин англаб етади.

Олди-қочди воқеалар баёнидан иборат асарларнинг асосий қаҳрамонлари ўғрилар, қиморбозлар, фоҳишалар, нашавандлар, гиёҳванд моддалар савдоси билан шуғулланувчи зўравонлар. Ўз-ўзидан аниқки, бу кимсалар кишиларни қанча сескантирса, шунчалик қизиқтиради. Шу боисдан, қаламкашлар ўшаларнинг ҳаётини тўқиб-бичади ва унинг ичига, албатта, мўл-кўл қилиб секс ҳам қўшишади. Шусиз ёзганлари бозорда ўтмайди. Аммо адабиётни бу даражада бозорга мослаштиришга бефарқ қараб ҳам бўлмайди-ку!

Айни пайтда хусусий газеталар саҳифаларида ҳам баъзан "ярқ" этган нималардир кўриниб қолади. Хусусан, Зулфия Қуролбой қизининг ҳикоялари шу куннинг ҳодисаларини таъсирчан гавдалантириши билан диққатни жалб қилади. Унинг "Ҳордиқ", "Чархпалак" газеталарида чоп этилган ҳикоялари миллий насримиз анъаналари бақувват асосга эга эканлигини кўрсатади. Адибанинг, айниқса, "Тафаккур", "Аёл қиёфасидаги ажал", "Муҳаббат ва нафрат" сингари ҳикоялари мароқ билан ўқилади. Ушбу ҳикоялардаги қаҳрамонларнинг ўй-кечинмалари, ҳаракат-ҳолатлари энг талабчан, дидли ўқувчини ҳам бефарқ қолдирмайди.

Абдуқаюм Йўлдошнинг қисса, ҳикояларида ҳам бугунги ҳаёт ҳодисалари қаламга олинган. У қаҳрамонлари саргузаштларини нақл қилса-да, муаммога миллий қадриятларимиз нуқтаи назаридан ёндашиб, тезроқ бойиб кетиш ташвишига тушганлар фожиасини кўрсатади. Ёзувчи мол-дунёга муккасидан кетиш, алдамчилик инсонни охир-оқибатда ҳалокатга элтишига эътибор қаратади.

А.ЙЎЛДОШ: — Албатта, гап асарнинг қайси тур ёки жанрда ёзилганида эмас. Ҳар қандай асар шахсан мен учун, аввало, образлари, бениҳоя мураккаб инсон кўнглини қай даражада тадқиқ эта олгани билан қимматли. Шу маънода, ўз вақтида адабиёт газетамиз "бозорга чиқди" дея эълон қилган "Шайтанат" асарининг биринчи жилди кейинги йиллар ўзбек адабиётида яратилган саргузашт асарларнинг энг яхшиси бўлиб туюлади менга.

Айтишларича, инсон табиатида андаккина дангасаликка мойиллик бўларкан. Дангасалик айрим одамларни даҳоликка етакласа, баъзи фуқароларни "ҳазми енгил" асарларни ўқишга чорларкан. Ахир, аслини олганда, ҳақиқий мутолаа — энг оғир машғулотлардан бири-да. Айниқса, бугун, кўпчилик турмуш ташвишлари билан, умрини чоп-чопларда ўтказаётган бир шароитда худди сценарий каби воқеалар баёнидан иборат бўлган асарларга кўз югуртириб чиқиш, "анавинақа" жойларини, ваҳимали лавҳаларни қайта-қайта ўқиш яхшигина эрмакка айланди-ёв. Эрмак эса, бора-бора кўникмага айланади. Кўникма — одатга...

Хориж мамлакатларидан бирида бўлганимизда баъзи ҳолларда китоби миллионлаб нусхаларда сотилган қаламкаш ҳам ҳақиқий ёзувчиларнинг пэнклубларига аъзо қилиб олинмаслигини айтиб қолишди. Яъни улар бестселлер ёзувчилар экан, холос! Бизда эса, тўртта ола-чалпоқ китобини ўз ҳисобидан чиқарган ҳаваскор бемалол кўкрагини кериб "Мен ёзувчиман!" дейди, тавсиянома йиғиб, уюшма аъзоси бўлиб олиш ҳаракатига ҳам тушиб қолади.

Англиялик адиба Жоан Роулингнинг Гарри Поттер ҳақидаги асарлари билан дунёга танилганидан, миллиардерга айланганидан хабардорсиз, албатта. Унинг дастлабки уч китоби Америка бестселлерлари рўйхатида узоқ вақт энг юқори ўринларни эгаллаб турган. Бугунги кунда Роулингнинг миллионлаб мухлислари бор. Бироқ бутун дунё бўйлаб ўзига хос модага, урфга айланган бундай асарларнинг умри узоқ бўлишига шубҳам бор. Айтайлик, яна йигирма, эллик, юз йилдан кейин ҳам инсониятнинг асл ақллари Достоевскийни ўқишда давом этишар. Аммо Роулингни...

Баъзан култепалар ёки хароба ошёнлардан хазина топилиб қолади. Шунга ўхшаб, гоҳо енгил-елпи асарларда ҳам кутилмаган ўхшатишлар, эсда қоларли образлар учрайди. Аммо "вақтни ўлдириш" учун мутолаа қилаётган ўқувчи буни пайқаши қийин бўлса керак.

Й.СОЛИЖОНОВ: — Хўш, ўша "вақтни ўлдириш" учун енгил ижод маҳсулотларини, "тезҳазм" асарларни ҳозир қидириб ўқиётганлар камми? Улар кимлар? Бекорчилар! Бозорга боринг, харидор келгунча "вақтни ўлдириш" учун ё ўшанақа маҳсулотларни давомли босаётган газетани ўқиб ёки ўзбекнинг донишмандлигини "синаб" кўришга мослаштирилган ниҳоятда жўн кроссвордларни ечиб ўтирганларни кўрасиз. Писта, сигарет сотувчилар, киракаш ҳайдовчилар ҳам... Умуман, вақтини нимага ва қандай сарфлашни билмай юрганларга бундай асарлар эрмак бўлаяпти. Афсуски, ана шу бекорчиларга уларнинг таъсири ҳам ёмон ураяпти. Фикрим қайтариқ бўлиб қолаётгани учун узр сўрайман, бироқ кузатишлар шуни кўрсатаяптики, унақа маҳсулотлардан ўрнак оладиганлар кўпаймоқда.

Афсуски, бундай енгил адабиётларнинг урчишига туппа-тузук таниқли, унвонли ёзувчиларимиз ҳам ўз "ҳисса"ларини қўшишаяпти. Уларнинг асар бошидаги сўзбошиси ёки кўкларга кўтариб айтилган мақтовларини ўқиб, ҳар қандай ўқувчи ҳам: "И-я, фалончи шундай дебдики, бу китоб зўр экан-да!", деб олаверади. Бу ҳам бизнеснинг бир йўли бўлиб қолди, шекилли.

Х.ДЎСТМУҲАММАД: — Азал-азалдан аён бир аччиқ ҳақиқат шуки, адабиёт тарихида бирорта жиддий асар миллионлар орасида қўлма-қўл бўлиб ўқилган эмас. Бунга ўнлаб, юзлаб мисоллар келтириш мумкин. Ҳозирги саргузашт, детектив асарларимизнинг кенг омма ютоқиб ўқиётганининг сабабларидан бири ҳам шу, яъни улар жуда енгил ўқилади. Сюжет йўналишида, тасвирлар силсиласида воқеанавислик устунлик қилади. Чинакам бадиий асар воқеалар тафсилоти тугаган ва улар ҳақидаги ўй-мулоҳазалар бошланган жойда туғилади, деган машҳур таъриф ёдга тушади. Таассуфки, кенг омма худди шу — чинакам бадиий асар бошланган жойда ўқишдан толиқади, китобни қўлига олса уйқуси келади. Аслида, бунинг ҳам ажабланарли жойи йўқ, омма оммабоп асардан қониқиш ҳосил қилади. Унинг учун бундан ортиғи ортиқ.

Мутолаадан ким қандай завқ-шавқ туйиши, бу — савия, бадиий дид муаммоси. Енгил ижод, жумладан, "тезҳазм" қисса, романларга ўчликнинг сабаби кўп: бу замонамиз кишилари руҳиятида кундалик ташвишлардан ўзини чалғитиш эҳтиёжининг ортиб бораётгани билан боғлиқ бўлиши ҳам мумкин, шунчаки ҳордиқ чиқариш мақсади ҳам йўқ эмас; "ҳазми оғир" асарларни мутолаа қилишдаги танбаллик (мутолаа айни чоқда ақлий-маънавий меҳнат эканлигини ҳам унутмайлик!), бетоқатлик ҳам эҳтимолдан холи эмас. Назаримда, китобхон дидини ўстириш, кишиларда ҳақиқий мутолаа маданиятини тарбиялаш муаммолари ниҳоятда жиддий ва долзарб муаммолигича қолаяпти...

Ғарб диёрларида бестселлерлар рўйхати ҳафтасига ўзгариб туради. Бразилиялик адиб Пауло Коэло асарлари, жумладан, унинг "Алкимёгар", швейцариялик адиб Питер Зюскинднинг "Парфюмер" романи бир қанча вақтдан буён бундай рўйхатнинг юқори қаторларидан тушмай келаяпти. Кейинги пайтда улар қаторига япон адиби Хоруки Муракаминнинг фантастик-эртакнамо — сюрреалистик асарлари қўшилди. "Алкимёгар" билан "Парфюмер" ҳам, япон адибининг асарлари ҳам катта мумтоз адабиёт рўйхатига қўшилишига кўзим етмайди, лекин бир ҳақиқатни тан олиш керакки, мазкур асарлар бизнинг маҳаллий бестселлерлардан чуқур фалсафийлиги, психологик таҳлилнинг теранлиги ва юксак савиядаги тил ва тасвир маҳорати билан кескин ажралиб туради. Ана энди савол туғилади: нима учун мазкур асарлар (ҳатто "Алкимёгар" уч таржимон томонидан уч хил ўзбекчалаштирилиб, нашр этилганига қарамай!) бизда оммалашиб кетмади? Чунки бизнинг омма ҳали фалсафий-психологик асарларни талашиб-тортишиб ўқиш даражасидан анча-мунча йироқ. Мен санаб ўтган муаллифларнинг асарлари эса, гарчи улар детектив-саргузашт эканига қарамай, фақат "вақтни ўлдириш" учун эмас, балки бетакрор маънавий-руҳий завқ, озуқа олиш учун ҳам ўқилади.

Давоми олтинчи бетда.

Муҳокама учун мавзу

БОР БЎЛСИН СИНТЕЗАТОР!

Халқимизда "Бошинг тўйдан чиқмасин!", "Тўй — тўйга улансин", "Топганингиз тўйга буюрсин" деган эзгу тилаклар бор. Бўлар халқимиз ҳаётида тўйларнинг қанчалик муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади. Зеро, киши ҳар куни тўй қилмайди, неча йиллардан буён орзу қилгани, қутлуғ кунга етишганида эса ундан бахтиёр киши йўқ.

Тўйнинг нечоғли сермазмун ва кўтаринки кайфиятда ўтиши кўп жиҳатдан санъаткорларга боғлиқ. Яқин тарихга мурожаат қилсак, базмга келган меҳмонларни хурсанд қилиш учун таниқли ҳофизларнинг кўп тер тўкишларига тўғри келганини кўрамиз. Улар даврага чиқиб ҳеч қандай овоз кучайтиргич техникасисиз соатлаб куйлашган. Тўйда хизмат кўрсатадиган ҳофизлар таниқли устозлар ўгитини олишган. Маълум тажрибага эга бўлгач, улардан оқ фотиҳа олиб, мустақил тарзда эл хизматида бўлишган. Тўйчи ҳофиз, домла Ҳалим Ибодов, Ҳожихон ҳофиз, Маъмуржон Узоқов, Комилжон Отаниёзов сингари ҳофизлар тўйларда доимо шогирдларини бирга олиб юришган. Меҳмонлар эса ёқимли, шўх мусиқалардан маънавий озиқ олган ҳолда, дўстлари билан дийдорлашиб, тўйдан кайфиятлари кўтарилиб, дам олиб қайтишган.

Бугунги кунда ҳам тўйхоналаримиз ана шундай маданият ва маънавият ўчоқларига, миллий анъаналаримизни тарғиб этувчи масканга айланаяптими? Бу саволга ижобий жавоб бериш мушкул. Чунки айрим муаммолар тўпланиб қолганки, уларни бирданига бартараф этиш қийин.

Техниканинг янги авлоди мусиқа санъатига ҳам кириб келди. Энди хонанданинг товуш пайларини зўриқтириб куйлашига ҳожат йўқ. Овоз кучайтиргичлар ҳатто аранг чиқадиган овозни ҳам томошабинга гумбирлатиб етказиш имконига эга. Бироқ техника борасидаги бу янгиликларни санъаткорлар қандай қабул қилишди ва улар бундан қандай фойдаланишяпти, деган ҳақли савол туғилади.

Электрон чолғу созлари (аниқроғи, синтезатор) барча мусиқий товушларни синтез қилиш имконига эга, яъни товуш тембри имкониятларини тақлид асосида ўзида қайта яратади. Бундан ташқари, зарбли созлар имкониятлари ҳам ушбу чолғуда ўз аксини топган. Бу асбобларни яратган мутахассислар улардан мусиқа ўрганувчилар, махсус мусиқа мактаби ўқувчилари, шунингдек, бастакорлар фойдаланишини кўзлашган. Кўплаб "чолғучилар" эса ушбу мусиқа асбобларидан ўзига хос тарзда фойдаланишяпти, яъни унинг мурватини босиб қўйиб, тўйхонада бемалол чой ичиб, суҳбатлашиб ўтиришлари мумкин. Қарабсизки, саҳнада мусиқачи ҳам, хонанда ҳам йўқ, лекин қўшиқ янграйверади.

Тўйхоналарда мусиқа товушининг баландлиги ҳақида ҳам кўп гапириляпти. Хўш, бундан мусиқачиларга нима манфаат бор? Гап шундаки, товуш қанчалик баланд, кучли янграса, куйловчи (агар у фонограмма ёрдамида эмас, ҳақиқатан ҳам куйлаётган бўлса) унчалик чарчамайди. Чунки унинг товуш пайлари билан товуш кучайтиргичдан янграётган кучли овоз резонанс ҳосил қилади. Бундан ташқари, ижродаги айрим ҳолатлари тингловчиларга билинмай кетади.

Репертуар масаласига қарайдиган бўлсак, хонанда тақдим этаётган баъзи "қўшиқларни" қўшиқ деб аташга қийналасиз. Табиийки, бу хонанданинг диди, савияси билан боғлиқ масала. Илгариги пайтларда тўйчи "тўйга қайси санъаткорни чақирсак экан?" дея мулоҳаза қилган, ҳофизларнинг репертуари бироз бўлса-да, таҳлил қилинган. "Марҳамат қилиб фалон қўшиқларни айтинглар" дейишган. Ҳозирги тўйларда эса хонанда нимани куйласа, ўшани тинглаш одат тусига киряпти. Маҳалла, гузар вакиллари тўйларнинг санъаткорлар билан боғлиқ шу томонларига эътибор беришса, қани эди.

Миллий санъатимиз ривож топиб, дунё сари юз тутаётган бугунги кунда, аввало, унинг миллий илдизлар асосида мавжудлигини, бу мерос аждодларимиз санъатининг давоми эканлигини унутмаслигимиз даркор. Интеграция ва оммавий коммуникациянинг ривожланиши бутун дунё маданий ҳаётида рўй бераётган янгиликлардан хабардор бўлишга имкон яратмоқда. Бу ижобий ҳол, албатта. Лекин турли миллат ва халқларнинг мусиқаларидан, уларнинг саҳнада ўзини тутишларидан нусха кўчиришга ҳожат бормикан? Негаки, санъаткор аввало ўз халқи маданиятини намойиш этадиган кишидир. Турли маданий тадбирлар, тўйларда ижро этиладиган қўшиқларда миллий маданиятимиз, маънавиятимиз ва қадриятларимиз акс этиши лозим.

Қолаверса, санъат соҳаси вакиллари оммага унинг бадиий даражасидан паст эмас, аксинча, юқори бўлган мусиқа асарларини тақдим этишлари зарур. Шундагина ушбу асарлар тингловчиларнинг бадиий диди, маънавиятининг ўсишига хизмат қилади, ёшларнинг бадиий-эстетик тарбиясига ижобий таъсир кўрсатади.

Аҳмад БАҲРИЕВ,
Бухоро давлат университети мусиқа кафедраси доценти

Кўркмас МУҲИДДИНОВ

Бешафқат ўлим ўзбек театр санъати ривожига катта ҳисса қўшган, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон давлат академик Катта театрининг етакчи опера хонандаси, Ўзбекистон халқ артисти Кўркмас Муҳиддиновни орамиздан олиб кетди.

Кўркмас Муҳиддинов 1946 йили Тошкент вилоятининг Янгийўл шаҳрида санъаткорлар оиласида туғилди. 1972 йили Ўзбекистон давлат консерваториясини тугатиб, ижодий фаолиятини А.Навоий номидаги театрда яккахон хонанда сифатида бошлади, малака ошириш мақсадида П.Чайковский номидаги Москва давлат консерваториясида таҳсил олди.

Кўркмас Муҳиддинов чиройли тембр, баланд ва дардли овоз соҳиби эди. У "Тоҳир ва Зуҳра" операсида Бобохон, "Зебунисо"да Муҳаммад Жалил, "Майсаранинг иши"да Хожи Дарға, "Сўғд элининг қоплони"да Арасту, "Буюк Темур" операсида Юнон элчиси образларини яратиб, томошабинларга унутилмас дақиқаларни ҳадя этган эди.

Кўркмас Муҳиддинов Европа классик операларидаги асосий ролларни биринчи бор ўзбек театр саҳнасида ижро этган хонанда ҳисобланади. У асосий партияларни нафақат ўзбек ва рус тилларида, балки инглиз ва италян тилларида ҳам маҳорат билан ижро этиб, катта шуҳрат қозонган ёрқин истеъдод соҳибидир. Истеъдодли хонанда "Князь Игор", "Фауст" ва "Петр I" опералариди бош қаҳрамонлар образини яратиб, опера санъати ривожига муносиб ҳисса қўшди. Шунинг учун ҳам Кўркмас Муҳиддиновни хорижда "Ўзбек Шаляпини" деб аташарди.

Кўркмас Муҳиддинов бир неча йил давомида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон давлат академик Катта театрининг директори вазифасида ишлаб, театрнинг ижодий ўсишига салмоқли ҳисса қўшди.

Улкан овоз соҳиби, ўзбек операсининг жонкуяри Кўркмас Муҳиддиновнинг ўзбек театр санъатига қўшган ҳиссаси муносиб тақдирланган, унга "Ўзбекистон халқ артисти" унвони берилган ҳамда Давлат мукофотига сазовор бўлган эди.

Бетакрор истеъдод соҳиби, ажойиб инсон, жонкуяр устоз Кўркмас Муҳиддиновнинг хотираси қалбимизда бир умр сақланиб қолади.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги,
"Ўзбектеатр" ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси.

МАЪНАВИЯТГА БАРЧА МАСЪУЛ

Шахсий фикр

Ҳар йили тил байрами ўтгандан сўнг газета ва журналларимизда миллат маънавиятини белгилайдиган бу мавзудаги фикрлар сийраклашиб қолади, назаримда. Шу сабаб, бир газетхон сифатида, фикр билдиришни лозим топдим.

Телевидениемизда, республика театрлари, қолаверса, ҳозирги ишланаётган филмларда шевага бемалол ўтиб кетилгани мени таажжубга солади.

Телерадиоканалларимизда бошловчилик қилаётган аксарият таниқли журналист ва санъаткорларимиз адабий тил талабларига деярли эътибор бермай қўйишди. Бу ҳолатни "Спорт" каналида берилаётган "Келин-куёв шоу"сида, бошқа шу каби кўрсатувларда бемалол кўриш мумкин. Қизиғи, ҳаммамиз кўриб юрибмиз, лекин негадир лоқайдмиз. Бир нарсани унутмайлик, ойнаи жаҳонни бутун мамлакат, қолаверса, қўшни республикалар ҳам томоша қилишади. Телеэкран олдида болалар, табаррук кексалар ўтирганини унутмайлик. Қолаверса, томошабинни ҳам ҳурмат қилиш керак-ку.

Яна бир масала. Улуғ боболонларимиз ҳазрат Алишер Навоий, Лутфий, Бобур, Машраб, Огаҳий, Муқимийлар билан ҳақли равишда фахрланамиз. Аммо уларнинг гўзал ғазалларини талаб даражасида биламизми, маъносини тушунамизми? Мумтоз адабиёт мағзини чақа оладиган ўқитувчиларимиз етарлими? Хизмат тақозоси билан жуда кўп мактабларда бўламан, юқори синф ўқувчилари билан суҳбатлашаман. Аксарият ўқувчилар мутафаккир шоирларимизнинг номини, бир-иккита рубоийларини билишади, гап ғазалларнинг мазмунига келганда, ҳеч нарса билмасликлари аён бўлади. Ҳаттоки ўқитувчиларимизнинг ҳам бу соҳадаги билими саёз.

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"да "Бир ғазал таҳлили" рукни тикланганни яхши иш бўлди. Газетхонларни мумтоз ғазалларимиз таҳлили билан таништириб бориш керак. Ана шу иш мунтазамлик касб этиб, унинг ёнига "Бир асар таҳлили" деган янги рукн қўшилса, ҳар жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлади, деб ўйлайман.

Истиқлол шарофати билан мамлакатимизда Ўзбекистон Бадиий академияси ташкил этилди. Санъатшунослик илмий-тадқиқот институти, Камолиддин Беҳзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти, Республика рассомлик ва дизайн коллежи, ҳар бир вилоятда тасвирий ва амалий санъат лицейлари ишлаб турибди. Ёшларимиз бу соҳада чет элларда таҳсил олиб келишяпти. Кўплаб рассомларимизнинг асарлари дунёнинг номдор музейларида намойиш қилинмоқда. Хўш, халқимиз бу санъат дурдоналаридан баҳраманд бўлаяптими? Республикамиз пойтахти ва йирик шаҳарларимизда катта-катта кўргазмалар, доимо ишлаб турувчи музей ва галереялар мавжуд. Ўзбекистон Бадиий академияси, Маданият ва санъат форуми томонидан вилоятларда қилинаётган ишлар таҳсинга лойиқ. Қолаверса, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати"да "Рассом устахонасида" рукнида тасвирий санъат мавзуида мунтазам мақолалар бериб бориляпти. Бордию "Бир асар таҳлили" рукни ташкил этилса, унда таниқли рассомларнинг энг сара асарлари санъатшунослар томонидан таҳлил қилиниб, тасвирий санъатнинг ҳозирги замон авангард йўналишлари ҳақида маълумотлар бериб борилса, қани эди.

Муҳиддин ОСТОНОВ

УЗРО

ҒИЖЖАК НОЛАСИ

(Созандаларга луқма)

Машшоқларга не бўлди,
Нолам ёқмай қолдими.
Уларнинг хаёлини
Искрипка олдими?

Концертларда, тўйларда
Эшитилмас овозим,
Созанданинг тиззасига
Сиғмай қолдими бошим?

Моцарт бувам менга куй
Атамаган экан-да,
Бошқа созга ҳожат йўқ,
Ҳамма куйи бекам-да.

Борлигини билганда
Дунёда мендай чолғу,
Оркестрда ғижжакка
Битр ўрин қўярди-ку.

Ҳар элнинг ўз сози бор,
Ҳар сознинг ўз овози.

Парво қилмас машшоғим —
Бундан эмасман рози.

Ўз юртимдан қўймасин,
Жон берайин сасимда.
Бош уриб нола қилай
Ўзбегим тиззасида!

Мунтазир кўнгиллар кўп
Ҳазин нолишларимга,
Сел бўлиб оққанларим
Киради тушларимга.

Созлар билан ёнма-ён
Турмоғим наҳот қийин.
Ҳеч қурса болаларга
"Бу ғижжакдур" деб қўйинг.

Мени чалса муғанний
Завқ уйғонмас, айт, кимда?!
Қани, дўстим камоним,
Айлан юрак-бағримда!..

ҒАМХЎРЛИК

Республика кўзи ожизлар кутубхонаси китобхонларда ватанга муҳаббат туйғусини шакллантириш мақсадида олимлар, шоирлар билан учрашувлар ўтказиш ҳамда кўрик-танловларда болаларнинг фаол иштирок этишини таъминлашга алоҳида эътибор қаратмоқда.

Ногирон болаларнинг "Санквит" илмий тадқиқот бадиий маркази раҳбари Гулсара Ражапова ногирон ва етим болаларнинг камол топишлари йўлида ғамхўрлик қилмоқда. Жумладан, марказда Р.Қосимова раҳбарлигида болалар яратаётган асарлар кўплаб халқаро ва маҳаллий кўргазмаларда юқори баҳоланмоқда.

Бойсун туман маданият уйининг "Қуралай" фолклор-этнографик ансамбли эса ногирон болаларнинг кўнгилли ҳордиқ чиқаришларига ёрдам бериб, уларда яшаш, изланишга иштиёқ уйғотмоқда.

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги тасарруфидаги муассаса ва ташкилотларда фаолият юритаётган шундай фидойи инсонлардан бир гуруҳини янги йил арафасида Маданият ва спорт ишлари вазирининг биринчи ўринбосари Бахтиёр Сайфуллаев қабул қилди.

Учрашувда меҳмонларга самарали меҳнатлари учун мукофотлар топширилди.

М.КАРИМОВА

ОЗОД ЮРТ МАДҲИ

Озод юрт мадҳини, аслида, бир-икки қўшиққа сиғдириб бўлмайди. Зеро, миллий ғурур ва ифтихор бир лаҳзалик эмас. Қўшиқ инсон қалбини доимо руҳлантириб туради. Тинглаган сайин, тинглагинг, ўз юртингдан қайта-қайта ғururлангинг, уни ардоқлагинг келади. Таниқли хонанда Камолиддин Раҳматов қўшиқларини тинглаганда шундай ўйлар кечади хаёлингдан.

Хонанданинг ижодий фаолияти қизғин кечди.

— 1994 йили пойтахтга, Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги бирлашган ҳарбий ашула ва рақс ансамблига таклиф этишди, — дейди у. — Ўшанда ансамблга миллий руҳ берадиган репертуар керак эди, қолаверса, миллий армиямиз эндигина оёққа тураётган пайтлар. Армиямизга, Ватан ҳимоячиларига таянч бўла оладиган қўшиқлар яратишга жиддий киришдик. Меҳнатларимиз зое кетмади. Яратган қўшиқларимиз нафақат ҳарбийларимизга, балки кенг жамоатчиликка, халқимизга ҳам манзур бўла бошлади.

Камолиддин Раҳматовнинг қўшиқлари ҳозирда юздан ошиб кетган. Улар орасида севги ва садоқат, инсонийлик, Ватан мадҳини тараннум этадиган қўшиқлар талайгина. Телеканал ва радио тўлқинлари орқали янграган, концерт залларида мухлислари юракларини ларзага келтирган асарлар орасида "Ўзбекистон аскарларимиз" (Искандар Раҳмон шеъри), "Йигит йиғламасин дунёда" (Шамсиддин Садоий шеъри), "Алёр" (Ғафур Ғулом шеъри), "Жон Ватан" (Иброҳим Жиянов шеъри), "Фарзандимиз Туркистоннинг" (Искандар Раҳмон шеъри) қўшиқлари алоҳида ажралиб туради.

Хонанда асли санъаткор оиласида вояга етган. Отаси, марғилонлик иқтидорли санъаткор Каримжон Раҳматов билан эл орасида кўп бўлган. Фарғона педагогика институтининг мусиқа факултетини тугаллагач, бир неча йил ўрта мактабда дарс берган, ёшларга мусиқа сир-асрорларини ўргатган. К.Раҳматов ҳар бир қўшиғини мухлисларига тақдим этишдан олдин падари бузруквориниң насиҳатларини ёдга олади, отасининг созанда ва хонанда сифатидаги қаттиққўллиги, талабчанлигини ҳамиша ҳис этиб туради.

Бир куни "Оҳанрабо" кўрсатувида Камолиддин Раҳматов шоир Абдукарим Жумабоев сўзи билан айтиладиган "Азиз санъатим" қўшиғини куйлаб қолди.

Кўзимга қатра ёш
илинган чоғлар,
Кўксим тиканларга
тилинган чоғлар.
Айрилиқ азоби
билинган чоғлар,
Суянчим сен бўлдинг,
азиз санъатим.

Қўшиқнинг фонограммасиз ижро этилгани хонандага ҳам, хонишга ҳам файз бағишлади.

1997 йили хонанда Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган артист унвони билан тақдирланганди. Ўтган йили кўп йиллик ижодий фаолияти тақдирланиб, "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист" унвонига сазовор бўлди. Ижодкор сифатида кўплаб давраларда бўлишга тўғри келади. Сурхондарёда хизмат сафарида бўлганимизда санъатни яхшигина тушунадиган бир муаллим хонанда К.Раҳматов ҳақида шундай деди: "Камолиддин Раҳматовнинг қўшиқларини мириқиб тинглайман. Эгнига ҳарбий либос кийиб, миллий армиямиз мадҳини куйлаган пайтларида қайтадан йигит бўлиб сафга тургинг келади. Бугунги армиямиз обрў-эътиборини оширишда иқтидорли санъаткорларимизнинг ҳам хизматлари бор".

Аслида, қалбни ларзага соладиган қўшиқ яратиш учун ижодкорнинг дили бой бўлиши керак. Ватанини севган, ардоқлаган, қалбидаги меҳрини жарангдор қўшиққа айлантира олган инсонгина ажойиб асар яратади. Хонанданинг ҳали сизу бизга айтадиган, Ватан шаънини улуғлайдиган гўзал асарлари кўп.

Миллий армиямиз ташкил этилганига 15 йил тўлаётган кунлари Камолиддин Раҳматов Ҳасанбой Ғоипов сўзи билан "Ватан обод" номли янги қўшиғи устидаги ишларни ниҳоясига етказди.

Ўлжабой ҚАРШИЕВ

Мулоҳаза учун мавзу

МИЛЛИЙ МУСИҚА ВА БАСТАКОРЛИК САНЪАТИ

Бастакорлик Ўрта Осиё халқларида қадим замонлардан мавжуд бўлган профессионал созанда ва хонандаларнинг мусиқий ижод санъатидир. Бу санъат ҳар бир халқнинг ўзига хос мусиқий анъаналари асосида вужудга келиб, узоқ тарихий-маданий тараққиёт жараёнида мустақил мусиқий ижод сифатида шаклланган. Қарийб 2000 йиллик кўҳна тарихда бу борада Борбад, Абу Наср Форобий, Сафиуддин Урмавий, Ҳожи Абдулқодир Марoғий, Нажмиддин Кавкабий, Дарвеш Али Чанги каби улкан сиймолар ижод қилдилар. Улар мусиқа назарияси ва бастакорлик соҳасида жуда бой мерос қолдирдилар. Бироқ босқинчилик урушлари натижасида бошқа бойликлар қатори мусиқага оид ёзма манбалар куйдирилиб, йўқотиб юборилди. Шунинг учун улар яратган мусиқий асарлар бизгача етиб келмаган.

Лекин кейинги минг йиллик тарихга оид ёзма манбалар етиб келган. Ўрта аср мусиқашунос олимлари мусиқа назарияси ва бастакорлик масалалари бўйича кўпроқ Абу Наср Форобийнинг "Мусиқага оид катта китоб", "Мусиқа ҳақида сўз", Абу Али Ибн Синонинг "Мусиқа илми ҳақида рисола", "Китобу аш-шифо" асарларидаги мусиқа илми ва бастакорлик санъатига берилган таърифни асос қилиб оладилар.

Улуғ мутафаккир шоиримиз Алишер Навоий "Хазойин ул-маоний", "Ҳалоти Паҳлавон Муҳаммад", "Мажолис ун-нафоис", "Мезон ул-авзон", "Маҳбуб ул-қулуб" каби асарларида ўзидан олдин ўтган буюк алломаларимизнинг мусиқа илми, бастакорлик анъаналарига доир бой маълумотлар берган. Мусиқа илми IX — XIII асрларда яшаб, ижод этган олимлар — Сафиуддин Урмавий, Ҳожи Абдулқодир Марoғий, Абдураҳмон Жомий, Нажмиддин Кавкабий ва бошқаларнинг асарларида янада ривожлантирилган эди.

Бастакорлик санъати ўзбек халқи мусиқий меросида жуда муҳим ўрин тутади. Шунинг учун ҳам бастакорлик муаммолари мусиқашунос ва шарқшунос олимларимизнинг диққат-эътиборини кўпдан бери ўзига жалб этиб келади. Агар жаҳон мусиқа хазинасига ноёб дурдона бўлиб қўшилган "Шашмақом" туркумига аҳамият берилса, башарият маданиятидаги бу шоҳ асарнинг юзага келиши, узоқ ва мазмунли тарихимиз қаъридан бизнинг кунларимизга қадар ривожланиб, тароватини йўқотмай келишида ҳам кўплаб авлод бастакорларининг ижодий улуши бор.

Ўтган йиллар мобайнида бастакорларимиз томонидан яратилган мусиқий асарлар истиқлол йилларида мусиқий маданиятимиз равнақига салмоқли ҳисса қўшаётгани шубҳасиз. Ҳожи Абдулазиз Расулов, Тўхтасин Жалилов, Юнус Ражабий, Имомжон Икромов, Комилжон Жабборов, Фахриддин Содиқов, Саиджон Калонов, Набижон Ҳасанов, Комилжон Отаниёзов, Муҳаммаджон Мирзаев, Ғанижон Тошматов, Ориф Қосимов, Ғуломжон Ҳожиқулов, Орифхон Ҳотамов, Фаттоҳхон Мамадалиев, Неъматжон Қулабдуллаев ва бошқа устоз бастакорлар ўз ижодларида асосан халқ мусиқий анъаналарига суяндилар. Уларнинг ҳар бири ўз мусиқий ижод йўлини яратди. Улар асарларнинг аниқ услуби, ладi, оҳанг таниқлигига — интонациясига катта эътибор беришган, мусиқанинг сероҳанг ва жилоли бўлиши учун хилма-хил мураккаб усулларга мурожаат қилишган. Бундан ташқари, уларнинг асарларида ўзига хос ички миллий руҳ, фалсафий кайфият борки, бу ҳол асарга гўзаллик ва умрбоқийлик бағишлайди. Бундай ижодий маҳорат, албатта, кўп йиллар давомидаги сермашаққат меҳнат, халқ мусиқий меросини мукаммал билиш эвазига пайдо бўлган ва шаклланган.

Бу борада устоз санъаткор Юнус Ражабий ижоди ўзига хос ва кўп қирралидир. У ўзбек халқ мусиқаси ва "Шашмақом"нинг чуқур билимдонигина бўлиб қолмай, 20 та мусиқали драма, 200 га яқин ашула ва куйлар ижод қилди. Шулардан "Кошки", "Жудо", "Жонимдадур" (Навоий ғазали), "Мунча ҳам" (Муқимий ғазали), "Куйгай" (Ҳ.Олимжон шеъри), "Раъноланмасун" (Ғозий ғазали) каби ашулалар хонандалар томонидан севиб ижро этиб келинмоқда. Ўзбекистон халқ артисти Тўхтасин Жалилов мусиқий фолклорни ўзбек мусиқали драмаларига олиб кирган биринчи бастакордир. Санъаткорнинг "Тоҳир ва Зуҳра" мусиқали драмасидан "Отмагай тонг", "Эй қуёш", "Айирмиш", "Қаландар", "Оҳ фарёдким", "Нурхон" мусиқали драмасидан "Эй сабо", "Муҳаббат ўтида куйдим", "Яйрагил", "Нахушдирким", "Равшан ва Зулхумор" мусиқали драмасидан "Узоқдан келаётирман" каби қўшиқ, ариялари халқимизнинг эътирофига сазовор бўлди. Ўзбек бастакорлик санъатининг йирик намояндаларидан Мухторжон Муртазоев классик ва замондош шоирларнинг шеърларига ранг-баранг халқчил ашулалар яратди. Жумладан: "Бир ишва билан" (Собир Абдулла сўзи), "Бизни ташлаб" (Мискин ғазали), "Айладинг, қўйдинг" (Муқимий ғазали), "Тасаддуқман" (Чустий ғазали), "Барнолигингдан" (Чархий сўзи), "Фарғона тонг отгунча" (Хазиний ғазали) каби ашулалар халқ дилидан мустаҳкам ўрин эгаллади.

Ўзбекистон халқ артисти Муҳаммаджон Мирзаев XX аср ўзбек мусиқа тарихида ёрқин из қолдирди. Халқимизнинг севимли ҳофизи Маъмуржон Узоқов ижросида бастакорнинг "Қачон бўлғай", "Ёр истаб", "Йўлингда", "Шўхи жононим менинг" (Фурқат ғазали), "Якка бу Фарғонада", "Кўзларинг", "Сувратинг", "Ёлғиз", "Яна" (Муқимий ғазали), "Парво этиб кет" (Собир Абдулла сўзи), "Шайдо бўлибман" (Камтар сўзи) каби халқчил ашула ва яллалари илк бор янгради. Тожикистон халқ артисти Ҳанифа Мавлонова ижросида "Парвона бўлдим" (Камтар сўзи), "Гулчеҳра ёр" (Пўлат Мўмин шеъри), "Тонг отгунча" (Дилафгор сўзи) каби лирик ашулалар халқ орасида машҳур бўлиб кетди. "Баҳор вальси", "Гулноз", "Дилдор 1 ва 2", "Уфори санам", "Интизор этма" каби рақс куйлари "Баҳор" ансамбли репертуаридан мастаҳкам ўрин эгаллади. Муҳаммаджон Мирзаев ўз даврининг машҳур куйчиси эди.

Юқорида номлари қайд этилган устоз бастакорлар ўз ижодий фаолиятлари билан Борбад, Форобий, Ибн Сино, Ҳожа Абдулқодир Марoғий асос солган ўзбек бастакорлик санъатининг нодир намуналарини тарғиб қилдилар ва давом эттирдилар. Сир эмаски, миллий бастакорлик масаласига яқин-яқинларгача асосан ғарбий мусиқашуносликда қабул қилинган талаблар билан ёндашиб келинди. Шунингдек, композиторлик ижоди учун хос бўлган талаблар умуман замонавий мусиқий ижодкорликнинг шартли мезонларига айланди. Зотан, ўзбек миллий бастакорлик ижодиёти тўғрисида шу пайтгача қанча ижобий сўзлар айтилмасин, унинг тарихи, ижодкорлик қонуниятлари, ривожланиш хусусиятлари деярли ўрганилгани йўқ.

Миллий бастакорлик санъатимизнинг бугунги ўзига хос хусусиятлари, янги услубларнинг пайдо бўлиши, инсон қалбига завқ бағишлаш йўлидаги изланишлар миллий санъатимиз муҳити ва қамровини бойитмоқда. Энг муҳими, бу санъат халқнинг тенгсиз мулки ҳисобланувчи таниқли бастакорлар ижоди билан бойиди.

Ҳозирги кунда бастакорларимиздан Ўзбекистон халқ артисти Бахтиёр Алиев, Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ артисти Абдуҳошим Исмоилов, Ортиқ Отажонов, Султонали Маннопов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Шавкат Мирзаев, Аҳмаджон Дадаев, Халимжон Жўраев, Шермат Файзуллаев, Қўлдош Мамиров, Туйғун Отабоев, Равшан Ҳамроқулов, Ориф Атоев, Пайзиқул Зокиров ва бошқа бастакорлар ижод қилган куй-қўшиқлар халқимизга манзур бўлмоқда.

Бу истеъдодли бастакорларнинг мусиқий ижодини таҳлил қилиб, ҳақли равишда ўзбек миллий бастакорлик санъатининг муносиб давомчилари борлигига тўлиқ ишонч ҳосил қиламиз.

Юнус Ражабий номидаги "Мақомчилар ансамбл"ининг бадиий раҳбари Абдуҳошим Исмоилов устоз ғижжакчи бастакорларнинг ижодий мактаби, асар басталаш услубларини пухта ўзлаштириш йўлида тинмай изланмоқда. У чолғу учун яратилган асарда ҳар бир сознинг тембр безаклари, айнан шу соз ёхуд муайян чолғу асбоблар гуруҳининг ўзигагина хос куй таратиши, булардаги табиийлик, садо ва техник усуллар жозибасини тўлақонли очиб беришга интилади. Буни А.Исмоиловнинг якканавоз ғижжак ва созандалар ансамбли учун басталаган деярли барча асарларида яққол кўрамизки, мазкур йўналиш замонавий ўзбек бастакорлигининг устивор ижодий йўналишларидан бирига айланмоқда. Ишончимиз комилки, бу йўналишнинг келажаги порлоқ. Бу бастакор ижодида қўшиқчилик ҳам алоҳида ўрин тутади. Бошқа замонавий бастакорлар ижоди ҳақида ҳам шундай илиқ фикрларни айтиш мумкин.

Юқорида номлари зикр этилган ва яна бошқа кўплаб устоз бастакорларимизнинг бой тажрибаларини жамлаб ўрганиш, санъатсевар халқимиз олдидаги хизматларини қадрлаш, энг муҳими, давримиз талабларига жавоб бера оладиган мутахассис ижодкор кадрлар тайёрлаш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидан ҳисобланади. Қолаверса, халқимиз орасидаги истеъдодли созанда-бастакорларни топиш, ўқитиш ва тарбиялаш профессионал ашула ва рақс жамоалари, мусиқали драма театрлари, бадиий ҳаваскорлик жамоалари, фолклор дасталари репертуарини янада бойитиши шубҳасиз.

Раҳматжон ТУРСУНОВ,
профессор

Боши тўртинчи бетда.

А.УЛУҒОВ: — Албатта, яхши нарса харид қилишни бирданига ўрганиб бўлмагани сингари, бадиий асар сифатида тақдим этилаётган китобларнинг ҳам асл ёки "хом-хатала" эканини сезиш учун анча "қоқилиб-суриниш"га тўғри келади чоғи. Бу жараёнда китобхонларнинг адабий диди шаклланади. Кимдир умр бўйи олди-қочдидан иборат саргузашт, детектив асарларга ишқибозлигича қолса, кимдир Навоий, Достоевский даҳосини англашга интилади. Ҳеч қачон ҳамманинг диди, дунёқараши, тушунчасини бир хил "қолип"га солиб бўлмайди. Олди-қочди воқеаларга тўла, ўткир сюжетли асарларнинг ишқибозлари кўп бўлишининг боиси шундаки, бу хил асарларни ўқиш куч талаб қилмайди: овқатланаётиб ҳам уларни бемалол мутолаа қилиш мумкин. Навоийнинг бир ғазалини, Достоевский романининг бир саҳифасини ўқиб уқиш учун эса анча ўйланишга, мулоҳаза юритишга тўғри келади. Шу боисдан кўпчилик миясини машаққатга қўядиган жиддий асарлардан кўра, "тезҳазм" роман, қиссаларни ўқиб, "жангари" филмларни кўриб, мароқланади. Қувиш, қочиш, ўлдириш, қасос олишдан иборат "жангари" филмларни томоша қилиш, тўс-тўполон воқеаларга тўла асарларни ўқиш аста-секинлик билан дийдани қотириб, кишини шафқатсизликка мойил қилиб қўяди. Шундай экан, кишилар маънавиятига бекиёс зиён етказадиган ҳар қандай "оммабоп" асарга сергаклик билан муносабат билдириб, жамоатчиликка унинг "баҳо"сини айтиш керак. Бу, албатта, биринчи галда адабий танқидчилик зиммасидаги долзарб вазифадир.

О.МУХТОР: — Ҳозир нима кўп — газета, журнал кўп. Уларни "тўлдириш" учун ҳар хил маза-матрасиз "асарлар" ҳам босилаяпти. Пул тўлаб, бирон мутахассис кўздан кечирмаган китоблар ҳам нашр этилаяпти. Танқидчиларимиз холисликни унутиб, уларни баъзан ҳатто мақташаяпти ҳам. Уларнинг анъанавий адабиётга қанчалик алоқаси бўлмаса, саргузашт, детективга ҳам шунчалик алоқаси йўқ. Китобхонлик севияси пасайиб кетганидан, яхши билан ёмонни ажратмайдиган ҳолат юзага келаяпти. Бугунгидай суҳбат уюштириб ўтиришга ҳам зарурат қолмас эди. Хўш, вазиятдан қандай чиқиш мумкин? Хўш, "бозор адабиёти" ҳам, жиддий асарлар ҳам, умуман, адабий жараён етарлича баҳоланмаётган экан, бунинг учун нима қилмоқ керак? Қани танқидчи? Борми? Йўқми? Нега у жим? Танқидчи йўқ! Демак, бу соҳадаги вазифалар ечимини адабиёт жонкуярлари, адабиёт фидойилари — ижодкорларимиз, шоир ва ёзувчилар ўз зиммаларига олишлари бир адабиёт жонкуярининг бурчи.

Й.СОЛИЖОНОВ: — "Бозорбоп" асарларга адабий танқиднинг муносабати сезилмаяпти десак, танқидни бироз камситган бўламиз. Онда-сонда бўлсада, жиддий танқидий мақолалар босилиб турибди. Бунда, айниқса, "ЎзАС" газетасининг хизматини алоҳида таъкидлаш керак. Афсуски, ҳозир танқидни ҳеч ким эшитмай қўйди, танқид қилган одам ёқмай қолди. "Фалончими? Э, у адабиётни тушунмайди!" деб, мунақкидларни саводсизга чиқарадиганлар кўпайди. Хусусий газеталар ва нашриётлар эса ўша-ўша — бундай енгил-елпи асарларни жадаллик билан босишни давом эттирмоқда.

«БОЗОР АДАБИЁТИ»

ёхуд бадиий сўз масъулияти

Бинобарин, токи адабиётга муносабат даражасини кўтармагунча, сўз олдида масъулият ҳақида гапириш ортиқча.

Б. КАРИМ: — Танқидчилик нафақат "бозор адабиёти"га муносабатда жим, балки адабиётнинг бошқа соҳаларига муносабатда ҳам жим турибди. Чунки бугун танқид ёзадиган ёшлар йўқ. Диссертациялар ёзаётган, тақризлар ёзаётган, гўё илмий деб аталмиш атамаларга мўл мақолаларни ёзаётган адабиётчилар кўп. Аммо танқид майдони бўш. Бу гапларим ёшлари улуғ, муҳтарам мунаққидларга тегишли эмас. Улар ўз зиммаларидаги миссияларини қойилмақом қилиб адо этганлар. Бугун: "Мен "бозор адабиёти"га баҳосини бераман, унинг санъатга ҳеч қандай дахли йўқлигини ёки чинакам санъат намуналари эканлигини кўрсатиб бераман", деб майдонга чиқадиган танқидчи йўқ. Агар ўшандай марди майдон бўлиб, "бозор адабиёти"нинг баҳоси бериб турилса, керак эмасми? Бу жиддий гап. Бу яқин кечмиш адабиётимиз тажрибаларидан келиб чиққан бир фикр. Чўлпоннинг аксар мақолаларида театр асарлари баҳолаб берилган эди. Фитрат — адабиётшунос эди. Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзоданинг қарашлари ўз вақтида адабий жараён учун жуда муҳим бўлган.

Шу маънода, Баҳром Рўзимуҳаммадга ўхшаш айрим ижодкорларнинг ўша салафларимиз анъаналарини давом эттираётганини маъқуллайман.

"Бозор адабиёти"ни баҳолаш биргина танқидчининг иши эмас. Агар ўша асарлардан маънавият, адабиёт зиён кўрса, унинг яроқсизлигини айтиш ҳар

А.ЙЎЛДОШ: — Менинг назаримда, ҳамма соҳада бўлгани каби, адабиётда ҳам тараққиётни ҳамманинг ўз касбини (ҳунарини) виждонан адо этиши белгилайди. Адабий танқидчилар — профессионал адабиётшунослар. Ҳар қандай асарнинг сарагини саракка, пучагини пучакка ажратиш айнан танқидчиларнинг вазифаси. Ахир, чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйгани маъқул-да. Аммо бир пайтлар қўлма-қўл ўқиладиган "Очиқ хат"лар ёки танқидий мақолалар бугунги кунда анқонинг уруғига айланиб бормоқда.

Ҳалол, самимий танқид, холис баҳо, аввало, асари танқидчининг назаридан ўтган ёзувчи учун, ана ундан кейин бошқа қаламкашлар учун қадрли.

Мен ҳатто "Асаримни бирон танқидчи ўқиб, очиқ фикрини айтса қанийди", дея орзу қилиб юрган бир ижодкорни ҳам биламан. Нимагадир бу қаламкашга йўлиққан танқидчиларимиз минг истиҳола ва андиша ила асарни умумий йўсинда мақтаб қўйишдан нарига ўтишмаяпти экан. Юз-хотирчилик адабиёт тараққиётига хизмат қилмаса керак...

Х.ДЎСТМУҲАММАД: — Давра суҳбатимиздан аён бўлаётган муҳим хулосаларимиздан бири шуки, адабий жараён муносабат билан тирик. Назаримда, ҳозирги миллий бадиий тафаккур савияси бирмунча парокандалашиб қолгандек туюлади, адабий танқидчилигимиз эса фаол эмас. Конкрет таҳлиллар, чоғиштиришлар, умумлашма хулосалар, баҳс-мунозаралар кўзга ташланмаяпти. Мисол учун, "Алкимёгар"нинг уч хил таржимада эълон қилингани адабиётимизда фавқулодда воқеа бўлди, лекин танқидчиларимиз жим. Ваҳоланки, шу баҳонада қанча фикр қайнаб чиқиши, жумладан, саргузашт ва детектив йўналишдаги "бозор адабиёти" ва бадиий сўз масъулияти хусусидаги қарашларни ўртоқлашиш мумкин эди. Умид қиламиз, бугунги давра суҳбатимиз ижодкорларга ҳам, мунаққидларга ҳам яхши маънода бир туртки бўлар.

Давра суҳбатини
Маҳмуд САЪДИЙ ва
Аҳмад ОТАБОЕВ
ёзиб олди.

Дунё—кенг...

ҚУТБ АТЛАНТИДАСИ

(Охири. Боши ўтган сонларда)

Олимлар Арктиканинг қоқ марказида жойлашган ва кейинчалик Ер юзидан йўқ бўлиб кетган, дея тахмин қилишган цивилизация ҳақида "АиФ"-да эълон қилинган рус олими В.Дёминнинг суҳбатлари мазмуни билан газетхонларимизни таништириб келдик. Қуйида сиз ушбу мулоқотларнинг якунини ўқийсиз. Унда В.Дёмин Қутб Атлантидаси қандай сабабларга кўра ҳалокатга юз тутган бўлиши мумкинлиги тўғрисида ўзининг тахминларини баён этади.

— Хўш, Қутб Атлантидаси ҳалокатига кескин совуқ сабаб бўлганми? — деган саволга жавоб бераркан, В.Дёмин шундай дейди:

— Агар бугунги қутб об-ҳавосидан келиб чиқилса, мияга дастлаб шундай фикр келади. Ваҳоланки, жуда кўплаб маълумотлар Артикада об-ҳаво турли замонларда турлича бўлганидан далолат беради. Яқинда 2004 йили амалга оширилган хорижий экспедициянинг натижалари ошкор этилди. Тадқиқотчи кема иккита музёрар ёрдамида Шимолий Қутбга бор-йўғи 250 км. масофагача яқинлашган, холос. Шу жойдан туриб олимлар океан тубидаги тупроқдан намуна олишган ва бу намуналар таркибидаги сув ости ўсимликлари қолдиқларида сақланган углероднинг изотоп анализини ўтказишган. Мазкур анализ натижаларидан аён бўлишича, эллик беш миллион йил бурун бу кенгликлардаги сув 24 даражагача исиган экан. Бу дегани, расмий фан ҳали билиб олишга қодир бўлмаган айрим омиллар бор.

Олимнинг таъкидлашича, археологлар ва антропологлар топишган кўплаб маълумотлар, агар улар дарвинчилар қабул қилишган мезон ва кўрсаткичларга тўғри келмаган бўлса, бир четга суриб қўйилган. Ёки инсониятнинг Африкада пайдо бўлиб, кейинчалик Ер юзининг бошқа қитъаларига ёйилгани тўғрисидаги тахминга мос келмасаям шундай йўл тутилган.

— 1982 йили археолог Юрий Мочанов Якутскдан 140 км. узоқликда Лена дарёсининг ўнг қирғоғида ўта қадимий Диринг қўналғасини топди. У жойдан жуда ғаройиб меҳнат қуроллари ва бошқа нарсалар топилди. Бироқ улардан кўра, бу буюмларнинг ёши археологларни ҳайратга солди — 2,5 миллион йил! Диринг қўналғаси Африкадан топилган шундай ўта кўҳна қўналғалардан бир неча юз минг йилча ёш эди. Табиийки, бундай кашфиёт инсониятнинг дастлаб тропик ҳудудда пайдо бўлгани ҳақидаги гипотезага зид бўлиб, одамзоднинг илк ватани Шимолий Қутбда бўлган деган тахминни қувватлайди. Айни кашфиёт чинакам шов-шув бўлган. 80-йилларнинг охирида Ёқутистонда "Янги археологик ва антропологик кашфиётлар асосида инсониятнинг илк ватани билан боғлиқ масалалар" мавзуида бутуниттифоқ анжумани бўлиб ўтган. Унда институт ва университетлардан ўнлаб олимлар иштирок этган. Анжуманнинг якуний ҳужжатида, жумладан, шундай деб ёзилган: "Диринг маданияти ёдгорликлари нафақат миллий, балки умуминсоний, заминий қадрият. Унинг ҳар томонлама чуқур ўрганилиши одамзоднинг пайдо бўлиши ҳақидаги дунё фани учун жуда муҳим аҳамиятга эга". Хўш, бу уринишлар замонавий археология ёки антропологиядаги эски қарашларни ўзгартирдими? Афсуски, ҳозирча ўзгартиргани йўқ.

Хуллас, В.Дёминнинг тахминича, Қутб Атлантидасининг ҳалокатини фақат ҳудуднинг кескин совуши билан изоҳлаб бўлмайди. Бу ўринда космопланетар миқёсдаги ҳалокат рўй берган бўлиши мумкин, деб тахмин қилади олим.

ДЎРМОН ҲАНГОМАЛАРИ

ЭКИЛГАН КОНЯК

Ёзувчи, ажойиб инсон Иброҳим Раҳимнинг Дўрмондаги дала-ҳовлиси жуда кўркам, файзли даргоҳ эди.

Кунлардан бир куни Иброҳим ака яқин дўстини боғига таклиф қилади.

— Боғингизда нима бор? — деб сўрайди дўсти.

— Ҳамма нарса бор: ўрик, олма, олча, гилос...

— Яна нима бор?

— Яна... коняк ҳам бор, экиб қўйгандим, пишиб қолгандир...

— Йўғ-э? Ҳазиллашяпсизми?

— Ҳазил-пазили йўқ, келсангиз, ўз қўлингиз билан узиб ейсиз, тойис... ичасиз!

Меҳмон ҳам эринмайдиган одам экан. Экилган конякка қизиқиб, дўстининг боғига келади. Иброҳим ака дўстига олдин ғарқ пишган меваларни кўрсатади. Меҳмон бунга қаноат қилмай, бетоқат бўлади:

— Э, менга тезроқ ўша мақтаган конягингизни кўрсатинг!

— Ҳозир-да, мана ҳозир, — дейди Иброҳим ака кулимсираб. — Шошган одам... конякка ёлчимайди.

Мезбон меҳмонга томорқа четидаги ҳар боши ҳўкизнинг калласидай бўлиқ карамларни кўрсатади.

— Э-э, карамингиз ўзингизга сийлов, совуқни оширади бу нарса. Менга ўша...

— Мана бу карамни узинг-чи! — Иброҳим ака каттакон бир карамга ишора қилади.

— Яна карам дейсиз-а, ахир...

— Узинг, узинг, кейин хурсанд бўласиз.

Меҳмон бу ерда бир сир борлигига ишонгандек, ноилож карамга яқинлашади. Ҳар қанча уринмасин, илдизи бақувват карамни ердан узиб ололмайди. Мезбон ичкаридан ўткир пичоқ олиб чиқиб, карамни тагидан қирқиб олади.

— Энди буни ўз қўлингиз билан сўйинг.

— Товба, қизиқ бўляпти-ку!..

— Сўйинг, сўйинг, қизиғи энди чиқади.

Меҳмон пичоқ билан карамни қоқ иккига бўлган эди, ичидан ўша даврда "чекушка" деб аталмиш кичкина коняк чиқади.

— Ваҳ!! — меҳмон худди қанотли туя кўргандек, ҳайратдан лол қолади. Сўнг жилмайиб турган мезбонга қараб хо-холаб кулиб юборади.

Маълум бўлишича, Иброҳим ака карам япроқлари энди туга бошлаганда орасига ўша кичкина конякни "экиб" қўйган экан...

ЛУҚМА

Талабалик давримиз эди. Ҳозирги Амир Темур хиёбони ёнидаги филология факултетида устоз Абдулла Қаҳҳорнинг янги чоп этилган "Ўтмишдан эртаклар" қиссаси муҳокамасига бағишланган учрашув бўлди. Ўша йиллари бундай анжуманлар жуда қизғин ўтарди. Катта зал адабиёт мухлислари билан гавжум. Ҳайъатда номи мактаб дарсликлариданоқ маълум ва машҳур ёзувчи Абдулла Қаҳҳор, унинг ёнида шогирдлар, олимлар, университет домлалари.

Дунёга машҳур математик олим Саъди Сирожиддиновга сўз берилди. Домла жуда қисқа гапирди. У ҳайъатга бир қараб олгач, ҳижолатомуз оҳангда "Абдулла ака, узр, мен ёзувчи эмасман, гапга ҳам сизлардай уста эмасман" деган эди, бирдан қарсаклар янградн. Чунки олим бу гапни ниҳоятда камтарлик билан, самимий айтган эди...

Кейин муҳокама бошланди. Юқори босқич талабаларидан бири "Ўтмишдан эртаклар"нинг бадиий хусусиятлари ҳақида гапираркан, ёзувчи ўз асарида қанча ўхшатиш, сифатлаш, қанча маъжоз, муболаға ишлатганини эринмай санай кетди. Йиғилганларнинг энсаси қота бошлади. Бундай даврада ортиқча гап дарров билинади-да. Аммо талабаси тушмагур ҳамон куйиб-пишиб гапирар эди. Шунда домламиз Озод Шарафиддинов талабани тўхтатиб, шундай луқма қилди:

— Нима бало, махсус семинарга тайёрланиб келганмисиз?

Катта залда гурр кулгу кўтарилди. Талаба қовун туширганини фаҳмлаб, минбарни тарк этди.

"ОН СО МНОЙ"

Етмишинчи йиллари Москвада халқаро адабий анжуман ўтказилади. Дунёнинг етти иқлимидан машҳур шоирлар, ёзувчилар йиғилишади. Ўзбекистондан ҳам нуфузли делегация ташриф буюради.

Анжуман бошланиши олдидан эшик оғаси тепакал, улкан гавдали бир хорижий меҳмонни ҳужжати йўқ эканми, ичкарига қўймади. Меҳмон жиғибийрон бўлиб, ўз тилида бир нималарни чуғурлайди. Можаро устига бизнинг делегация келиб қолади. Маълум бўлишича, ўша тепакал меҳмон Чилининг дунёга машҳур шоири, Нобел мукофоти совриндори Пабло Неруда экан. Улуғ шоирни таниб қолган ўзбекистонлик танқидчи Лазиз Қаюмов эшик оғасига жиддий, эътирозга ўрин қолдирмайдиган бир оҳангда амр қилади:

— Пропустите его! Он со мной!

Эшик оғаси танқидчининг савлати, важоҳати ва, айниқса, товушидаги қатъиятдан бир зум талмовсираб қолади ва тавозе билан ичкарига ишора қилади:

— Ну тогда пожайлуста, проходите!

Пабло Неруда тушимми-ўнгимми дея бир зум ҳангу манг бўлиб, тошкентлик ҳалоскорига мамнун тикилиб қолади.

БИЗНИКИГА ТЕГМАНГ

Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол Дўрмондаги дала-ҳовлисида панжара оша ғарқ пишган анжирларни узаётган эди, кўчадан маҳалладош ёзувчи-қўшнилари ўтиб қолади.

— Яхши бўлди келганинглар! — дейди Жамол ака хурсанд бўлиб. — Бу йил мева йили экан, ҳосил мўл. Мана, олинглар, ош бўлсин. Анжирнинг кўча томонга эгилиб пишганлари сизларники, бизга ичкаридагиси ҳам етиб ортади. Баракасини берсин.

— Ташқариси бизники бўлса, нега биз томондан узаяпсиз, — дейди шоир Мирпўлат Мирзо.

— Қўшниларга ёрдамлашворай дедим-да, — дейди Жамол ака.

Қўшнилар анжирга тўйиб, боғнинг ичкариси томон юришар экан, Аҳмаджон Мелибоев Мирпўлатга аста тайинлайди:

— Кўз-қулоқ бўлиб туриш керак, Жамол ака яна узиши мумкин...

УЙНИ ТОПШИРМАГАН

Шоир Ҳабиб Саъдулла Наманган вилоят ёзувчилар уюшмаси раҳбарлигини Зиёвуддин Мансурга топшириб, ўзи бошқа ишга ўтган кезлар эди. Чамаси, эски ишхонасида ойна остида қолиб кетган телефон рақамлари янгисига алмаштирилмагани учунми, узоқ вақтгача "Бу Зиёвуддиннинг уйими?" деган қўнғироқлардан безор бўлади. Ахийри бир куни яна шундай телефон бўлганда, Ҳабиб ака ҳазил билан жавоб қилади:

— Мен Зиёвуддинга ишни топширганман, уйни топширмаганман!

ГАПНИНГ ЭГАСИ

Азим Суюннинг долзарб масалага бағишланган мақоласи газетада чоп этилиб, анча шов-шув бўлади. Шоирнинг ёру биродарлари "Баракалла! Бор экансиз-ку! Ҳаммамизнинг кўнглимиздаги гапни топиб айтибсиз, раҳмат сизга!" дея кетма-кет телефон қилиб, табриклашади. Табиатан жўшқин, эҳтиросли шоир бу мақтовлардан тамомила эриб, яйраб-яшнаб кетади. Бир даврада яна ўша мақола хусусида гурунг бўлади. Мақолани ҳар ким ўзича баҳолайди. Фақат ҳазилкаш Мирпўлат Мирзонинг "шарҳи"гина ўзига хос бўлади:

— Азим Суюндан бунақа гап чиқиши қийин. Менимча, бу мақолани ёзишда муаллиф олима хотини билан бамаслаҳат иш тутган бўлса керак...

Шодмон ОТАБЕК

Турсунбой АДАШБОЕВ

ҚУШЛАР ТАБРИГИ

Анвар Обиджонга

Қувнаб Булбул илҳомидан,
Асал татиб гул жомидан,
Аввал қаламга тушмаган
Паррандаларнинг номидан.
Давот қилиб Оққуш патин,
Ёздик атай қутлов хатин.
...Қондиргани ташналарни,
Обод қилдик чашмаларни.
Зарғалдоқлар сайраб кетди,
Гўё олам яйраб кетди.
Улор[1] Сочни имлар эди,
Ихлос қўйиб тинглар эди.
Шу зайлда тўплаб барин,
Ўқир "Булбул чўпчаклари"н.
Ажиб эртак, тиниб қолдик,
Кўп сирларни билиб олдик.
Булоқ бўйи манзил-пакка,
Олақанот Синчалакка,
"Ботирвойнинг кундалиги"н
Ифодали ўқир якка.
Қушлар азал кўп уйликдир,
— Биз ҳам бироз чўқийлик, — дер.
"Мешполвоннинг жангномаси"н,
"Аламазон ҳангомаси".
Анча қалтис чоғларда ҳам,
Етган овул, тоғларга ҳам.
Яширмоқнинг ҳожати йўқ,
Ибрат бўлган зоғларга ҳам.
Життирлали сергап Жўрга[2]
Дер, — "Салом хат" жуда зўр-да!
Бир-биридан турфа, ҳар хил,
Фалсафа қурч, тагдор, сархил.
Қувнаб "Булбул чўпчаги"дан,
Маъно ўқиб кўп тагидан.

Қумрилар лол, ҳайрон қолди
Чиқиб шувоқ, чўп тагидан.
Чил, Қирғовул, Тўвдоқ, Читтак
Тинглар ҳадик олмай қиттак,
Гуловут билан Ғурғулдай[3]
Эртакни уқиб Булбулдан,
Жар солар тоғу-тошларга,
Инсоф тилаб ёшларга.
Чағалай каби кўнимсиз
Қайрилма қаламқошларга.
Компютернинг замони бу,
Ишнинг қулай томони шу —
Ёдлаш шартмас карраларни...
Тез эгалланг марраларни.
Бодринени мақтаганда,
Сал-пал эсланг Тарраларни.
Бозор тўла Турп ҳозир,
Куз ва қишда урф ҳозир
Ўта бийрон, хушхўр анча,
Ихтиёринг есанг қанча.
Рақобатта дош беролмай,
Шолғом ётар сарғайганча.
Анвар бобо!
Биз томонда китобхонлик,
Ана шундай ўтар жонлик.
Чақмоқ чақсин товонингиз,
"Шкафча"нгиз, жавонингиз
Китобларга тўлаверсин.
Ҳурматингиз биз яшаган
Тоғдек юксак бўлаверсин.
Ўн ўғил-қиз ўрни бошқа,
Кўпайишсин бошма-бошқа.
Набиралар хўп ажойиб,
Ким қаламдан кетган бойиб?..
Турфа қушлар табригини
Ёзиб олди Адашбоев.

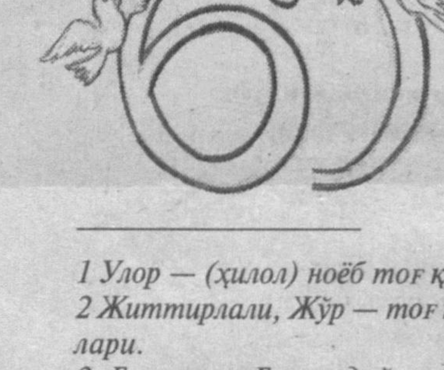

1 Улор — (ҳилол) ноёб тоғ қуши.
2 Життирлали, Жўр — тоғ қушлари.
3 Гуловут, Гурғулдай — тоғ қушлари.

Янги латифа

ҚУЛОҒИМНИ ҚАШИЁТГАН ЭДИМ...

(Ҳайдовчилар ўқимасин)

Янги йилнинг биринчи кунидан бошлаб янги қоида кучга кирди. Ҳайдовчи машина ҳаракат қилаётган пайтда қўл телефонидан фойдаланиши мумкин эмас. Қоидани бузса жаримага тортилади.

Мамарайим биринчи куниёқ қўлга тушди. ДАН ходими уни тўхтатиб "Қоидани буздингиз, ака, бунинг устига ҳуштак чалганимга қарамай, тўхтамадингиз, орқангиздан қувишга тўғри келди, марҳамат қилиб ҳужжатларингизни кўрсатинг", деди қатъий оҳангда. Мамарайим бўш келмади:

— Ўртоқ командир, икки ойдан бери қулоғим зўриқиб оғрийди, ичмаган дорим қолмади, эшитмай қолибман шекилли-да, узр, бошқа такрорланмайди.

— Хўп, қулоғингиз оғриган бўлиши мумкин, аммо янги қоидани қўпол равишда бузиб, ҳаракат чоғида қўл телефонидан фойдаланганингизга нима дейсиз? — қатъий оҳангда сўради ДАН ходими.

— Қўл телефонидан фойдаланганим йўқ, ака, — эътироз билдирди Мамарайим. — Қулоғимни қашиётган эдим...

Аҳмад ОҒА

Газетамиз хонадонингизга кириб боришини истасангиз, обунани бугун ҳам расмийлаштиришингиз мумкин.
Биз сизнинг имкониятингизни ҳисобга олганмиз.
Обуна нархининг бундан ҳам арзонини топиш қийин.
Қўшнидан, таҳририятдан газета сўраб ўтиргандан кўра...

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси, ёзувчи Назар Эшонқулга онаси
БИБИДОНА аянинг
вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси жамоаси журналист Муҳаббат Туробовага турмуш ўртоғи
Суннатулла ШУКУРОВнинг
вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Элликқалъа тумани ҳокимлиги Элликқалъа санъат коллежи директори Аҳмаджон Нурумбетовга волидаси
Энажон НУРУМБЕТОВАнинг
вафоти муносабати билан ҳамдардлик изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-56-48

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи — Носиржон ЖЎРАЕВ
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.15.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4081. Буюртма Г — 45. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН